

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Kateřina Merglová

Církev československá během II. světové války – Církev
českomoravská

The Czechoslovak Hussite Church during II. World War – The
Church of Bohemia – Moravia

Praha 2013

Vedoucí práce: ThDr. Jaroslav Hrdlička

Anotace:

Tato bakalářská práce se zaměřuje na život během období II. republiky a v období Protektorátu Čechy a Morava. Popisuje události, které směřovali ke vzniku II. republiky a k Mnichovskému diktátu i ke vzniku samotného Protektorátu. Zde pak zanechává obecných dějin Českého národa a věnuje se životu CČSH během těchto pohnutých a mnohdy nešťastných časů.

Práce popisuje život církve jako celku, ale zaměřuje se i na jednotlivé osobnosti, které v těchto časech, nepřátelským k českému národu, projeví nezměrnou odvahu a mnohdy se i dokázali postavit nacistickému režimu Adolfa Hitlera. Největší prostor z těchto osobností církve dostává především tajemník a později správce pražské diecéze CČSH Jan Lomoz. Práce však nezapomíná ani na důležitou postavu povstání 28. října 1939 – Jana Opletala.

Jedna část práce se věnuje i osudům malého sboru CČSH v Havlíčkově Brodě a podhaluje tak existenční problémy „obyčejné“ náboženské obce a jejích členů, kteří prožili velké množství osudů. Ať už se jedná o letce RAF nebo vězněného duchovního. Práce se tak snaží poukázat na hrdinství Čechů, které mnohdy nikdo nezná.

Práce se zaměřuje především na období od roku 1938 – 1945. Kromě historických událostí zachycuje i teologickou diskusi o svobodě svědomí, která probíhala na pozadí událostí popisovaných v předchozích částech.

Annotation:

This bachelor thesis focuses on life during the times of the II. Republic and Protectorate of Bohemia and Moravia. Describes the events that led to the formation II. Republic and the Munich Agreement and the establishment of the Protectorate itself. Here then leaves the general history of the nation and dedicated to the life of CČSH during these mooved and often unhappy times.

The work describes the life of the Church as a whole, but also focuses on individual personality, which in these times, hostile to the Czech nation showed immense courage and they were often also able to stand the Nazism regime of Adolf Hitler. The largest area of the personalities of the Church receives mainly secretary and later manager of Diocese of Prague Jan Lomoz. The work has not forgotten the important figure of uprising 28th October 1939 - Jan Opletal.

One part is devoted to destinies of even small parish of CČSH in Havlíčkův Brod, thus revealing the existential problems of "ordinary" religious community and its members who have experienced a great number of destinies. Whether it is the RAF or imprisoned priest.

The work focuses on the period 1938 - 1945. In addition to historical events also captures the theological debate about freedom of conscience, held at the background of the events described in the previous sections.

Klíčová slova

II. světová válka

Církev českomoravská

Církev československá husitská

Protektorát Čechy a Morava

Okupace

Vztah Češi – Němci

Keywords

II. world war

Church of Bohemia – Moravia

Czechoslovak Hussite church

Protectorate Bohemia – Moravia

Occupation

Relationship between Czechs and Germans

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala sama pouze za použití uvedených pramenů a literatury.

V Chotěboři dne 12. července 2013

Kateřina Merglová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi za cenné rady, neuvěřitelnou trpělivost a ochotu mi s prací pomoci. Hlavně jemu ale i Mgr. Martinu Jindrovi vděčím za zapůjčení mnoha historických pramenů. Dále bych za podporu chtěla poděkovat své rodině.

Obsah

Úvod	9
<u>1.</u> Československo v době druhé republiky a za II. světové války.....	10
<u>1.1.</u> Vztah Čechů, Slováků a Němců.....	12
<u>1.2.</u> 29. září 1938.....	15
<u>1.3.</u> Význam Mnichovského diktátu pro CČSH.....	19
<u>1.3.1.</u> Deutsche Christen.....	22
<u>1.3.2.</u> Vztah CČSH a Deutsche Christen.....	23
<u>1.4.</u> Vedení CČSH v Protektorátu.....	27
<u>1.4.1.</u> Jan Lomoz.....	29
<u>2.</u> Osudy členů CČSH za II. světové války.....	32
<u>2.1.</u> Účast členů církve v Národním odporu.....	33
<u>2.2.</u> Jan Opletal.....	35
<u>2.3.</u> Osudy náboženské obce v Německém / Havlíčkově Brodě od roku 1938 do roku 1945	38
<u>3.</u> Teologický vývoj CČSH v době Protektorátu.....	43
Závěr	46
Resume.....	47
Prameny a literatura	48
Seznam příloh.....	52
Přílohy.....	54

Seznam zkratek

CČM	Církev českomoravská
CČS	Církev československá
CČSH	Církev československá husitská
ČVUT	České vysoké učení technické v Praze
KSČ	Komunistická strana Československa
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
ON	Obrana národa
OSVO	Obce sokolské v odboji
PVVZ	Petiční výbor věrni zůstaneme
RAF	Royal Air Force
SS	Schutzstaffel
ÚR	Ústřední rada
ÚVOD	Ústřední výbor odboje domácího

Úvod

Tato bakalářská práce si klade za cíl přiblížit život duchovních i laiků CČS(H) v době druhé republiky a během II. Světové války. Zabývá se vztahy Čechů a Němců ve zkoumaném období. Věnuje se i Mnichovskému diktátu a jeho dopadu na českou společnost i na CČS(H). Práce mapuje i osudy jednotlivých členů církve. V menší míře například Stanislava Zimpricha, Josefa Jeřábka nebo Františka Kováře. Více se pak práce zabývá osudy dvou Janů – Lomoze a Opletala.

Část druhé kapitoly je věnována osudům náboženské obce v Havlíčkově Brodě, díky ní je pak možnost nahlédnout do dění ve společenství věřících CČS(H) během složitého období II. světové války.

I v tak těžké době, jakou byla doba II. světové války, se v CČS(H) našly osobnosti schopné církev zdárně vést, jednat v duchu Kristově a nezabřednout do nacistických polopravd. Kéž by i v současné době byla CČS(H) schopna nalézt osobnost, která ji povede přese všechny problémy ke Kristu, ne k tomu, aby byla poslušna dané politické moci.

1. Československo v době druhé republiky a za II. Světové války

Krollova opera se stala místem, kde Adolf Hitler (1889 - 1945) naznačuje své budoucí směřování nejen ve věci Československa. 20. února 1938 zde prohlásil, že přebudování Německa a převýchova německého národa podle nacionálně socialistických principů je u konce. A tak podle něj přišel čas, aby Říše převzala odpovědnost za ostatní Němce v Rakousku a Československu (Hitler zde mluvil o 10 milionech lidí).¹ Nacistická propaganda, směřující k anšlusu Rakouska, přiměla jeho vládu k přijetí důrazných protiopatření. Kancléř Kurt Alois Josef Johan von Schuschnigg (1897 - 1977) však po hrozbách útokem na rakouské hranice od těchto opatření ustoupil a přijal několik rakouských nacistů do vlády.² Rakousko bylo hned 13. března připojeno k Německu. V Československu byla situace složitější a zdlouhavější.

Karlovy Vary se v dubnu stávají dějištěm jednoho ze sjezdů Sudetoněmecké strany. Členové zde formulovali osm základních základních bodů:

1. Rovnoprávnost sudetských Němců s českým národem.
2. Uznání německé menšiny za právnickou osobu.
3. Stanovení a uznání německého sídelního území.
4. Německou samosprávu na tomto území.
5. Zákonnou ochranu pro německé občany státu vně německého území.
6. Odstranění křivd spáchaných na sudetských Němcích od roku 1918 a náhradu škod.
7. Německé státní zaměstnance na německém území.
8. Plnou svobodu přiznávat se k německví a německému světonázoru.

Jak je vidět, tyto požadavky směřovali spíše k odtržení území obývaného Němci než ke kosmopolitní společnosti. Vláda Československa i jeho prezident už dříve vytvořili návrh národnostního státu. Tento statut vycházel vstříc požadavkům všech národnostních menšin žijících na československém území. Případné přijetí a přebudování republiky na národnostní stát by znamenalo vítězství snah Sudetoněmecké strany, ale mohlo získat i sympatie spojenců,

1 **KURAL**, Václav. Cesta k Mnichovu. In: BENEŠ, Zdeněk a Václav KURAL. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*, Praha: Gallery 2002, s. 102.

2 **GILBERT**, Felix a David Clay **LARGE**. *Konec evropské éry: Dějiny Evropy 1890 – 1990*, Praha: Mladá fronta 2003, s. 333.

jako byla Velká Británie.³ Britové skutečně stáli o to, aby se Adolf Hitler spokojil s tímto ústupkem. Říšský vůdce však o tuto variantu nikdy nestál a požadoval úplné odtržení Sudet a hrozil ozbrojeným řešením situace. Vedení Sudetoněmecké strany tento návrh pochopitelně 18. května 1938 také odmítlo. Nevill Chamberlain (1869 - 1940) nastalou situaci v Československu nazval „sporem ve vzdálené zemi, mezi lidmi o kterých nic nevíme“. Velice se obával vojenského řešení, to by totiž znamenalo plnění spojeneckých závazků nejen Spojeného království ale i Francie a Ruska.⁴

Ještě v květnu roku 1938 Československo vyhlásilo částečnou mobilizaci. Francie a Spojené království varují Německo a vyjadřují tak Československu svou podporu. Na území Československé republiky však přibývá nepokojů vyvolaných projevy Konrada Henleina. Další se množí po 12. září 1938 v reakci na projev Adolfa Hitlera. Tento projev byl vysloven na sjezdu NSDAP v Norimberku a byl přímým útokem na existenci Československé republiky. Československá vláda na vyvolanou agresi reagovala vyhlášením stanného práva v severočeských okresech.⁵

Dne 23. září 1938 Československo mobilizuje. Některé prameny uvádějí, že Československo bylo jedinou zemí Evropy, která byla připravena na válku. Země se skutečně na válku připravovala už dlouho, o tom vypovídá její rozsáhlé opevnění. Vojenské pevnosti Dobrošov a Hanička dokázaly, že opevnění bylo skutečně kvalitní.

V následujících podkapitolách se práce věnuje vztahu dvou sousedících národů a jeho následkům.

3 **KURAL**, Václav. Citované dílo (2002), s. 103.

4 **GILBERT**, Felix a David Clay **LARGE**. Citované dílo (2003), s. 334.

5 **KURAL**, Václav. Citované dílo (2002), s. 106 – 107.

1.1. Vztah Čechů, Slováků a Němců

Mezi státy, jež vznikli rozpadem Rakouska-Uherska, v říjnu 1918 patří i Československo. Tento maličký stát zahrnoval v sobě národnosti Čechů (46%), Slováků (13%), Němců (28%) a menší procenta národnosti Ukrajinské, Maďarské a Polské. Vysoké procento německých obyvatel v budoucnu znamenalo problém, který se ve své podstatě řeší až do dnešních dnů. Prvním prezidentem nově vzniklého státu se stal Tomáš Garrigue Masaryk. Ministrem zahraničí se stal Edvard Beneš.

Období první republiky nebylo tak idylické, jak se o něm často mluví. Bylo to však období národní svobody, kterou České země vlastně nepoznaly od bitvy na Bílé hoře. Od té doby zde vládli pouze německy mluvící králové. Je tedy pochopitelné, že Češi první republiku vnímají téměř naprosto pozitivně – svobodné volby, Češi ve vládě, konec nadvlády římsko-katolických Habsburků. Za první závažný problém pro budoucnost státu se dá považovat přijetí ústavy. Ústava nového státu byla přijata 29. února 1920. Problémem se později ukázalo, že na ní nespolupracovali sudetští Němci. Československá parlamentní demokracie se držela až do Mnichovského diktátu. V Evropě, v níž se stále větší počet států přivracel k autokratickým a fašistickým vládním formám, to nebyla žádná samozřejmost.⁶ Po roce 1926 byli ve vládě Aloise Švehly dva němečtí ministři. Sudetští Němci však necítili dostatečné zapojení do politického života země. Netrvalo dlouho a tato nespokojenost bohužel přerostla v něco mnohem většího a nebezpečnějšího.

Za hranicemi mladičkého Československa se začíná probouzet veliké zlo, které na čas spolkně celou Evropu. Už v roce 1933 je jasné, že se to stane pravděpodobně velice brzy. Toho roku se totiž k moci v sousedním Německu dostává Adolf Hitler. Současně začíná obrovská propagační masáž zaměřená na oblast Sudet. Sudety byly z většiny osídleny právě německým obyvatelstvem. Povstává zde Konrad Henlein (1898 - 1945) a zakládá Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei – SdP). Z počátku Henlein deklaruje loajalitu vůči Československému státu, to je však vyvráceno téměř vzápětí (Ještě v roce 1934 se Henlein distancoval od Hitlera). Sudetoněmecká strana se stala ohniskem vzniku problémů a nenávisti mezi národem Čechů a Němců. Od listopadu roku 1937 program Henleina i jeho

⁶ SALOMON, Dieter. Konec Dunajské monarchie: První Československá republika, Mnichovská dohoda a protektorát. In: BAUER, Franz a Ernst NITTNER. *Tisíc let česko-německých vztahů: data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha: Institut pro Středoevropskou kulturu a politiku, 1991. ISBN 8085241080, s. 165.

strany směřovali k jasnému cíli, a to k oddělení Sudet od Československého státu. To ostatně sám potvrdil v otevřeném dopise tehdejšímu českému prezidentu Edvardu Benešovi (1884 - 1948). Beneš se stal prezidentem po té, co v roce 1935 odstoupil nemocný T.G.Masaryk. První prezident Československa zemřel ještě před válkou 14. září 1937. Henleinova snaha se nakonec skutečně shledala s úspěchem. Již v roce 1935 získala Sudetoněmecká strana vysoký počet mandátů do poslanecké sněmovny – 44. Složení poslanecké sněmovny po parlamentních volbách v roce 1935 bylo následující: Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (agrárníci) – 45 mandátů; Sudetoněmecká strana (henleinovci) – 44 mandátů; Československá sociálně demokratická strana – 38 mandátů; Komunistická strana Československa – 30 mandátů; Československá strana národně socialistická – 28 mandátů; Československá strana lidová – 22 mandátů; Hlinkova slovenská ľudová strana - 22 mandátů; Národní sjednocení – 17 mandátů; Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská – 17 mandátů; Strany maďarské menšiny – 9 mandátů; Národní obec fašistická – 6 mandátů; Německá křesťansko-sociální lidová strana – 6 mandátů; Německý svaz zemědělců – 5 mandátů.⁷

Na přání Adolfa Hitlera tlačí Henlein na Československou vládu s nesplnitelnými požadavky a stupňuje nenávisť mezi oběma národy. Tyto požadavky Sudetoněmecké strany se vyostřují i z toho důvodu, aby bylo možné poukázat na nezáměr české vlády o dohodu. Ve stupňování požadavků měla strana pokračovat i v roce 1938.⁸ Henlein se tak stal nástrojem k naplnění Hitlerových plánů. Touhy už nezůstávají pouze u oddělení Sudet, ale už jde i o inkorporaci území Čech, Moravy a Slezska do Třetí Říše.

Sudetoněmecké straně se mimo jiné podařilo stvořit i dalšího významného kata českého národa. Stal se jím Karlovarský rodák (narodil se zde ještě v době rakousko-uherské monarchie) a absolvent německého reálného gymnázia Karl Hermann Frank (1898 - 1946). Tento ambiciózní nacističtí byl zvolen poslancem za Sudetoněmeckou stranu. Frank si velice přál stát se protektorem. Pravděpodobně ve snaze zaujmout Hitlera nebo možná jen kvůli definitivně narušenému vnímání morálky (i když obojí spolu nejspíš souvisí), ve spolupráci s právě novým protektorem, bez jakéhokoliv soudu vypálí dvě české vesnice. Dne 10. června 1942 se osobně účastní vypálení vesnice Lidice ve středu Čech. O čtrnáct dní později 24. června je vypálena obec Ležáky na Chrudimsku. Ve zdejších mlýně se skutečně nacházela

7 HONZÍK, Miroslav, Oldřich MAHLER a Miroslav BROFT. *Zněl zrada zvon*. Praha: Naše vojsko, 1988, s.17.

8 KURAL, Václav. Citované dílo (2002), s. 102.

vysílačka Libuše parašutistické skupiny Silver A, která spáchala atentát na Heydricha. V tušení budoucích událostí spáchal den před tragédií sebevraždu strážmistr Kněz, který se na ukryvání vysílačky velkou měrou podílel. Za svoje konání byl Frank odměněn nejprve na podzim roku 1942, kdy byl jmenován říšským ministrem pro Protektorát a v roce 1943 byl povýšen na pozici SS-Obergruppenführer a stal se šéfem pražské policie. Po skončení války byl Frank zatčen a vyslýchán americkou armádou. Američané ho po té vydali do Československa, kde byl krátce po čtyřletém výročí svých činů 22. května 1946 popraven oběšením. Popravě, která se uskutečnila v Pankráci, přihlíželo několik tisíc lidí. Na rozdíl od válečných zločinců odsouzených v Norimberku, jejichž těla byla spálena a popel rozprášen, byly Frankovy ostatky uloženy do anonymního hrobu na hřbitově v pražských Ďáblicích.

Po válce se do země i do jejího čela vrací Edvard Beneš. Ten realizuje program z roku 1944 o odsunu sudetských Němců. K tomu došlo v květnu, červnu a červenci roku 1945. Benešovi dekrety znamenaly nejen vystěhování obrovského počtu Německého obyvatelstva ale teror na nich spáchaný Čechy, kteří měli touhu pomstít se za spáchané zločiny. Mstili se však ne nesprávných místech o způsobu ani nemluvě. Vlastní rozhodnutí o osudu Československé republiky i o osudu sudetských Němců však padla – jak již častěji před tím – v zahraničí. Výsledek války, vůle vítězů – především Stalina – a politika Benešovy exilové vlády v Londýně rozhodly o tom, že v roce 1945 ztratili sudetští Němci vlast a čeští a slovenští obyvatelé v roce 1948 svobodu.⁹

Nyní ale zpět ke snahám Frankovi domovské strany. V září roku 1938 bylo protiprávně rozhodnuto o odloučení Sudet od Československého státu.

9 SALOMON, Dieter. Citované dílo (1991), s. 180.

1.2. 29. září 1938

Psalo se 29. září roku 1938, když v Mnichově zasedli zástupci čtyř zemí k podepsání dohody, později známe jako Mnichovský diktát. Byli to za Německo Adolf Hitler, za Itálii Benito Mussolini, za Francii Édouard Daladier a za Anglii Neville Chamberlain. Mnichovský diktát byl dovršením snah Konráda Heinleina a jeho Sudetoněmecké strany a samozřejmě i Adolfa Hitlera. Češi měli na jednáních v Mnichově své zástupce, přesto se však jednání ohledně Mnichovského diktátu událo bez nich. Výsledek byl českým zástupcům pouze přetlumočen. Mnichovský diktát¹⁰ popřel to, v co Evropa doufala po konci I. světové

10 Znění Mnichovského diktátu, In: **VESELÝ**, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha: Victoria Publishing 1994, ISBN 80-85605-95-3, s. 361.

Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, již bylo v podstatě dosaženo o odstoupení sudetoněmeckého území,

na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení a na opatřeních, jež třeba proto učinit, a prohlašují, že podle této dohody je každý jednotlivě odpověden za kroky, které je třeba učinit, aby bylo zajištěno její provedení.

§ 1 Vyklizování započne 1. října.

§ 2 Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez ničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědná za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.

§ 3 Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

§ 4 Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí:

úsek označený I. - 1. a 2. října,

úsek označený II. - 2. a 3. října,

úsek označený III. - 3., 4. a 5. října,

úsek označený IV. - 6. a 7. října.

Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října.

§ 5 Mezinárodní výbor uvedený v § 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Tým výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví rovněž den, kdy se lidové hlasování bude konat; tento den nesmí být pozdější než konec listopadu.

§ 6 Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor je oprávněn doporučit čtyřem mocnostem - Německu, Spojenému království, Francii a Itálii - v určitých výjimečných případech menší odchylky od přísně etnografického stanovení pásme, jež mají být převedena bez lidového hlasování.

§ 7 Zavede se opční právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich. Opce musí být provedena během šesti měsíců ode dne uzavření této dohody. Německo-československý výbor určí podrobnosti opce, uváží způsob, jak usnadnit výměnu obyvatelstva, a vyjasní základní otázky, které z této výměny vzniknou.

§ 8 Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické trestné činy.

Mnichov 29. září 1938

podepsáni

Adolf. Hitler

Édouard Daladier

Benito Mussolini

války, tedy rovnost mezi malými a velkými státy. Vláda mladičského Československého státu tuto dohodu, neplatnou jak z hlediska jejího práva, tak z hlediska práva mezinárodního, 30. září 1938 přijala.

Winston Churchill se o setkání představitelů v Mnichově vyjádřil jako o „katastrofě první velikosti“. Tenkrát však vyjádření tohoto muže s doutníkem bylo jasně přehlušeno Chamberlainovým sdělením: „Je to už po druhé v našich dějinách, co se z Německa do Downing Street vrátil mír se ctí. Věřím, že je to mír pro naši dobu.“ Ještě 10. března 1939, byl tento britský ministerský předseda přesvědčen, že Evropu čeká období lidu. Ale už 3. září téhož roku vyhláší Velká Británie a Francie Hitlerovu Německu válku.¹¹

Krátce po tom, co stát akceptoval Mnichovský diktát, abdikoval 5. října 1938 prezident Edvard Beneš. 22. října téhož roku emigroval. Nejprve do Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku a později do Spojených států Amerických, kde přednášel na univerzitě v Chicagu. Tento čin prezidenta bývá mnohdy považován za zbabělý. Je obviňován z toho, že nechal národ na holičkách. Jeho místa se ujal Emil Hácha (1872 - 1945), který se v nepředstavitelně těžké situaci snažil zachovat náš národ. Národní shromáždění zvolilo Hácha prezidentem 30. listopadu 1938. Obdržel 272 hlasů z 312 platných a 40 hlasovacích lístků bylo prázdných.¹²

Tak začíná období tzv. druhé republiky. Druhá republika měla velice krátké trvání – od 1. října 1938 až do 14. března 1939 – tedy pouhých 167 dní. Už 16. března vzniká nový státní útvar – Protektorát Čechy a Morava. Rozloha území původního Československa se rapidně snížila až na 49 363 km². Prezidentem II. republiky se stal už výše zmíněný Emil Hácha. Praha je však jasně podřízena Berlínu.

Listopad 1938 přinesl ústavní zákon o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi. Stupeň samostatnosti Slovenska však značně přesahoval pojem autonomie.¹³ 14. března 1939 vznikl jako výsledek jednání Jozefa Tisa (1887 - 1947) a Adolfa Hitlera Slovenský štát. O den později se konalo jednání Hitlera a jeho ministra zahraničí Ribbentropa s Emilem Háchou a českým ministrem zahraničí Chvalkovským. Tito čtyři v Berlíně podepsali protokol, ve kterém bylo uvedeno, že v zájmu zajištění pokoje, pořádku a míru v této části střední Evropy vkládá československý státní prezident s plnou důvěrou osud českého národa a země do rukou

Neville Chamberlain

11 GILBERT, Felix a David Clay LARGE. Citované dílo (2003), s. 335 – 337.

12 KURAL, Václav a Václav PAVLÍČEK. Tzv. druhá republika, In: BENEŠ, Zdeněk a Václav KURAL.

Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948, Praha: Gallery 2002, s. 111.

13 Tamtéž, s. 111.

vůdce Německé říše a že vůdce přijal toto prohlášení a vyjádřil rozhodnutí, že český národ bere pod ochranu Německé říše a zaručí mu autonomní vývoj národního života odpovídající jeho povaze.¹⁴ Ještě ten den Hitler opakuje svou tezi o nesnesitelném teroristickém režimu Česko-Slovenska na území, které přes tisíc let náleželo k Německé říši. Oznamil, že nechal vpochodovat do Čech a Moravy vojenské jednotky, které mají tuto teroristickou bandu odzbrojit a připravit tak půdu k úpravě ve smyslu tisíciletých dějin. Následující den – 16. března 1939 vydal Hitler výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Tento výnos nikdy nespécifikoval, co to vlastně je protektorát. Nebyl ani nikde vymezen územně. Poloha hranic záležela pouze na Hitlerově rozhodnutí. V textu výnosu se dokonce vůbec neobjevuje výraz „český národ“.¹⁵

V okamžiku vzniku Protektorátu bylo jasné (ostatně to Hitler proklamoval při svém projevu 15. března 1939), že do Čech dorazí německá armáda. Samosebou bylo nutné soustředit se na hlavní město, odkud je zemi nejjednodušší vládnout. Pražané přijali příjezd německých okupačních jednotek rozdílně. Šokovaní Češi v drtivé většině případů s krajním odporem a nechutí. Ve vzduchu se mísila hořkost, nenávisť a vztek, pokoření i rezignace, objevily se slzy a zaťaté pěsti. Nadšení Němci, „konečně osvobození od české tyranie“, vítali své krajany říšskými vlajkami, květinami a provoláváním slávy vůdci. S největší nejistotou a nepochybně opodstatněnými obavami přijali okupaci Židé, kteří rozhodně nezůstali lhostejní vůči varovným signálům z Říše, norimberskými zákony počínaje a tzv. Křišťálovou nocí konče.¹⁶ Byly to tedy velice emotivní okamžiky, v nichž si mnozí občané na plno uvědomili ztrátu svobody a svou vlastní bezmoc proti Hitlerově mašinerii. Veškerí Němci žijící na území bývalého Československa se stali německými říšskými občany. Začalo pro ně platit ustanovení na ochranu německé krve a cti a podléhali německé soudní pravomoci. Neněmečtí obyvatelé se pak stali státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava a i oni mohli být souzeni německými soudy.¹⁷ Ztráta svobody, střechy nad hlavou, ztráta bližních i vlastního života, to všechno přinesla obyvatelům Československa Mnichovská dohoda. Němcům se dařilo i tupit národní hrdost Čechů a to i díky zdánlivým maličkostem jako je například měna. Korunu československou vystřídala koruna protektorátní. Změny postihly i státní symboly. Vlajce sice zůstala barevná trikolóra, ale zmizel modrý klín a zůstali tak tři pruhy v pořadí od vrchu: bílý, červený a modrý. Ze státního znaku musely pochopitelně zmizet symboly

14 Tamtéž, s. 113.

15 KURAL, Václav a Václav PAVLÍČEK. Citované dílo (2002), s. 113 – 115.

16 UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. Citované dílo (2005), s. 24.

17 KURAL, Václav a Václav PAVLÍČEK. Citované dílo (2002), s. 114.

Slovenska, Slezska a Podkarpatské Rusy. Zůstal tedy pouze Český lev a Moravská orlice. Trochu zajímavostí je i změna nejvyšší hory země. Díky odtržení Slovenska přišel stát o Gerlachovský štít a díky ztrátě Sudet pak i o Sněžku. Nešťastnou úlohu nejvyšší hory Protektorátu tak musela sehrát Lysá Hora s výškou 1 323 m. To ovšem není věc, která by zasáhla každodenní život lidí v Protektorátu. To hlavně potírání osobní svobody, dvojjazyčné nápisy, stanné právo nebo například i skutečnost, že již deset dní od vzniku Protektorátu došlo k přechodu na pravostranný silniční provoz.¹⁸ Němci obsadili 28 000 km² země, kterou obývala zhruba 700 000 Čechů. Z domova uteklo nebo bylo vyhnáno 160 – 170 000 Čechů, Židů ale i sudetoněmeckých demokratů.¹⁹

18 **UHLÍŘ**, Jan Boris a Jan **KAPLAN**. *Praha: ve sínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, 199 p. ISBN 80-736-0210-5, s. 25.

19 **KURAL**, Václav a Václav **PAVLÍČEK**. Citované dílo (2002), s. 110

1.3. Význam Mnichovského diktátu pro CČS

Mnichovská dohoda poznamenala život v pohraničních oblastech, a to se týká života církví. Na území bývalých Sudet byly zavedeny v platnost říšské zákony. Jedinou výjimku tvořil Říšský konkordát z roku 1933, jehož platnost nebyla na nově získaná území Rakouska a Sudet rozšířena.²⁰

Církev československá zaznamenala v době od svého vzniku (1920) do počátku 2. světové války obrovský nárůst nových členů. Lidé nepřestali přicházet ani těsně před válkou. Během roku 1939 to bylo přes 15 600 věřících²¹ Při sčítání lidu roku 1921 měla již 525 333 věřících, při sčítání lidu roku 1930 se k ní přiznalo 793 385 věřících²² a i těsně před vypuknutím války církev zaznamenala značné zvýšení členské základny.²³ Ze dvou stovek a šedesáti jejích státně schválených náboženských obcí po Mnichovu připadly tyto mimo území okleštěné republiky: v západočeské diecézi se jednalo o sbory v: Chebu, Mostu, Teplicích a v Ústí nad Labem; ve východočeské diecézi šlo o sbory v: Českém Dubu, Jablonci a v Liberci; v moravské diecézi to bylo Dubicko, Zábřeh, Troubelice, Hostěradice a Znojmo; ve slezské diecézi Opava, Polanka, Příbor a Svinov na Slovensku šlo o Petržalku v Bratislavě. Polsku pak připadly sbory v Bohumíně, Doubravě, Lazech, Petřvaldu, Rychvaldu a v Prostřední Suché. Maďarsku připadl sbor v Nových Zámkách. Na území, které bylo podstoupené Německu, zůstaly sbory v Českém Dubu, Velkých Hamrech u Železného Brodu a Návarovská Zlatá Olešnice u Jilemnice.²⁴ Ztráta tolika náboženských obcí byla velice nepříjemná a církev se snažila o získání těchto obcí zpět pod úřad Ústřední rady. A tak 15. ledna 1939 posílá ÚR CČS dopis adresovaný Ministerstvu pro církevní záležitosti v Berlíně. Tyto snahy mělo posílit i setkání tehdejšího patriarchy CČS Gustava Adolfa Procházky s prezidentem republiky Emilem Háchou. Společně s patriarchou se setkání zúčastnili biskupové Stanislav Kordule a Josef Rostislav Stejskal.²⁵ Síť náboženských obcí je rozšířena po celé oblasti, obývané českým lidem, takže je všude o naše věřící postaráno. V roce 1940 je v celé církvi 240 obcí a působí v

20 MACHALA, Jaromír. *Vatikán a Československo (1938-1948)*. Praha: Paměti 1998, s. 30.

21 HELAN, Pavel. Příspěvek ke vztahu Československé (Českomoravské) církve k Židům v období Protektorátu Čechy a Morava, In: *Theologická revue HTF UK*, roč. 70, č. 4/1999, s. 71.

22 KOVÁŘ, František. *Co jest církev českomoravská*, Praha: Blahoslav 1940, s. 3.

23 URBAN, Rudolf. *Die Tsechoslowakische Hussitische Kirche*, Marburg an der Lahn: J.G.Herder – Institut 1973, s. 147.

24 Tamtéž, s. 146.

25 HRDLÍČKA, Jaroslav. CČSH v období protektorátu. In: BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské*. ISBN 978-807-0000-472, s. 77.

nich 310 duchovních. Ve většině obcí jsou postaveny nové vlastní chrámy (celkem 157, mimo to 10 kaplí), kterým se říká sbory, to z znamená, že v nich jsou nejen bohoslužebné místnosti, ale i ostatní místnosti, nutné pro působení a život náboženské obce.²⁶

Po vyhlášení Slovenského štátu přišlo o právní základ pro svou existenci devět náboženských obcí, které církve měla na Slovensku.²⁷ Duchovní ze Slovenska začali být v této době převáděni do pastorační služby v Čechách a na Moravě. Biskupové Církve československé z Moravy v období druhé republiky zahájili jednání s politickými představiteli Slovenska.²⁸

Již v říjnu 1935 přednášel František Kovář na setkání pořádaném Svazem Čechů a Židů v ČSR k otázce Rasových zákonů v Německu a demokracie. Jeho přednáška na téma Rasismus a Československá církev proti extrémnímu nacionalismu nacismu je dokladem demokratického a nábožensky tolerantního myšlení tohoto duchovního Církve československé.²⁹ Později, v roce 1936 píše v Náboženské revue o hnutí německých křesťanů, kteří podleli Hitlerově vizi. Už v té době tušil, že jejich vliv nezůstane uzavřen státními hranicemi Německa.³⁰ Kovářův postoj vůči Německu byl známý díky knize Rudolfa Urbana o Československé církvi i v samotné Říši.³¹

Mnichovská dohoda byla Němci vysvětlována, jako přejetí ochrany nad českými zeměmi. Dostalo se i na srovnání s dávnou historií - výsledek byl vlastně stejný, jako když kníže Václav odváděl tribut Jindřichu Ptáčníkovi. Národ sám se pak obracel ke svatému Václavovi. František Roháč se zamýšlel na tím, proč se v době útlaku tak vzpomínalo právě na tohoto přemyslovského knížete. Upozorňoval na to, že význam patrona druhé republiky, vzrostl právě v době morálního a politického úpadku. Problém vzpomínky na Václava vidí hlavně v její zneužitelnosti. Roháč se o svatém Václavovi vyjadřuje jako o ochránci, který sám potřebuje ochranu. Říká, že je nutné vytrhnout Václava z kulturně-politického života jako tradici a ponechat ho pouze jako legendu a tím jej uchránit před zneužitím v neprospěch národa.³²

V noci z 15. na 16. března 1939 došel Mnichovský diktát svého vrcholu – zanikla

26 **KOVÁŘ**, František. *Co jest církev českomoravská*, Praha: Blahoslav 1940, s. 27.

27 **KANÁK**, Miroslav. Citované dílo (1975), s. 30.

28 **HRDLIČKA**, Jaroslav. *Život a dílo Prof. Františka Kováře: příběh patriarchy a učence*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. ISBN 978-808-7127-056, s. 248.

29 **TONZAROVÁ**, Hana. *František Kovář ve vztahu k ekumeně*, Praha 2009, s. 180.

30 **KOVÁŘ**, František. K situaci v Německu, In: *Náboženská revue* roč. 9, 1/1936, s. 45.

31 **TONZAROVÁ**, Hana. Citované dílo (2009), s. 181.

32 **ROHÁČ**, František. Masaryk-Václav, In: **ROHÁČ**, František a František Michálek **BARTOŠ**, *Slované a Němci před tisíciletím*, Praha: Blahoslav 1944, s. 19-23.

Československá republika a vznikl Protektorát Čechy a Morava, který se tak stal součástí Třetí říše. Hlavou nově vzniklého celku se stal Emil Hácha, on i vláda však byli pod bedlivým dohledem říšského protektora. Nacistická ideologie má od tohoto okamžiku volný vstup do našich zemí. Jelikož od 15. března 1939 přestalo existovat Československo, bylo zřejmé, že název Církev československá nebude církvi ponechán. V roce 1939 byla Církev československá na Slovensku zakázána. Jednání o novém názvu církve byla z ÚR CČSH vedena v prvních měsících roku 1940 s vedoucím církevního oddělení Úřadu říšského protektora von Geissem. Bez svolání sněmu církve byl s ním dohodnut název Církev českomoravská (CČM). Ten byl úředně zaregistrován 22. dubna 1940.³³ Podobně bylo přejmenováno i periodikum Malý Čechoslovák na Malý křesťan.³⁴ Členové Ústřední rady jednali o názvech Česká národní církev nebo Církev českokřesťanská (na tomto názvu trval hlavně budoucí patriarcha církve František Kovář).³⁵

Velmi zajímavé je Kovářovo zdůvodnění těchto destruktivních změn, které charakterizuje jako „hněv Boží“ za „hříchy naše“.³⁶

Za pozitivum Protektorátu se dá pokládat skutečnost, že umlčel útoky římsko-katolických publicistů, kterým byla Církev československá trnem v oku. Nacistická nenávisť však byla mnohem větší a nebezpečnější. Nenávisť ovšem nebyla směřována proti církvi, nýbrž proti celému českému národu.

33 **HRDLIČKA**, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 248.

34 Tamtéž, s. 247.

35 **URBAN**, Rudolf. Citované dílo (1973), s. 149-150.

36 **KOVÁŘ**, František. Do nového, lepšího života, In: *Náboženská revue Církve československé* roč. 11 1/1938, s. 257.

1.3.1. Deutsche Christen

Název Deutsche Christen – česky Němečtí křesťané- název by napovídal, že by se mohlo jednat o národní církev, podobnou Církvi československé. Tato církev se však stala mimo jiné nositelkou principů ryze nekřesťanských, a to antisemitismu a nacizmu. Starý zákon Deutsche Christen odmítla jako příliš židovský. Jaký rozdíl proti prohlášení Františka Kováře o jasně židovském původu Ježíše z Nazareta. Tuto skutečnost reflektovala Církev československá ve svém kalendáři Blahoslav už v roce 1939, už tehdy se v Německu tlačilo na vyučování náboženství, které nebude odporovat mravnímu citu germánské rasy.³⁷

Biskupem této oficiální říšské církve byl Ludwig Müller (1883-1945). Studoval protestantskou teologii na univerzitách v Halle a v Bonnu. V roce 1945 se rozhodl pro smrt a spáchal sebevraždu.

K základním dokumentům Deutsche Christen patřil Árijský paragraf, který naprosto vyloučil křesťany s židovským původem. Církev českomoravská však měla na árijskou rasu odlišný pohled.

³⁷ *Zprávy ze světa*, In: Blahoslav, Praha: Blahoslav 1939, s. 135.

1.3.2. Vztah s Deutsche Christen

Členové církve reagovali na mezinárodní vývoj kolem nich. A valná část reagovala aktivně. 11. listopadu 1939 podlehl svým zraněním účastník studentských demonstrací student medicíny a člen Církve československé MUC. Jan Opletal. K odbojové činnosti se odhodlalo kolem stovky duchovních CČS. 32 duchovních pak bylo odsouzeno k pobytu ve vězeních a sedm jich zemřelo mučednickou smrtí (Rudolf Babula, Jaroslav Bendl, Václav Falta, Linhart Hodík, Jan Parkán, František Janků, prof. Alois Tuháček). Duchovní i laici se stávali členy odbojových organizací ÚVOD (Ústřední výbor odboje domácího), ON (Obrana národa), PVVZ (Petiční výbor: Věrní zůstaneme), OSVO (Obce sokolské v odboji), v odboji KSČ, atd.. Mnozí se pak stali i součástí zahraničního odboje, například dvou československých perutí v Anglii. Členové církve bojovali proti nacistům ve Spojeném království, Francii, Africe, na Blízkém i Středním Východě i v Sovětském svazu.³⁸ I přední teologové církve se mnohdy odvážili v tak těžké době k prohlášením jako je toto od profesora Františka Kováře: Co tvoří podstatu křesťanství v duchu Kristově je vskutku všelidské, protože je to věčné a Boží. Ale všimněte si, že i v ústech Ježíšových je to náboženské, věčné, vysloveno myšlenkovými a výrazovými prostředky národa, k němuž Ježíš patřil.³⁹ Kovář zde světu jasně sděluje, že Ježíš Kristus patřil k židovskému národu. Proti Deutsche Christen se Kovář vymezil mimo jiné i v publikaci Ústředí církve Co jest církev českomoravská.

Ne každý však v sobě našel odvahu prohlásit, že Ježíš byl Žid. A tak stejně jako mezi ostatním lidem i v Církvi československé se objevili pronacistické tendence. V Církvi československé tyto tendence symbolizuje hlavně jeden z duchovních církve a to Rudolf Ceh. Do církve přestoupil 22. listopadu 1932.⁴⁰ Rudolf Ceh už od roku 1938 projevoval zájem stát se duchovním v jedné z obcí zabrané Němci v Sudetech. Jeho požadavku byla nakonec vyhověno a stal se duchovním v náboženské obci Ostrava-Svinov na Moravě. Před ním zde působil Rudolf Pařík (společně s Karlem Farským a Matějem Pavlíkem měl být kdysi Srbskou církví vysvěcen na biskupa). Nicméně díky snahám biskupa Stibora k tomuto přeložení nedošlo.

Ceh byl osobou zmocněnou Ústřední radou pro jednání s Henleinem – jeho cílem

38 HRDLIČKA, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 252.

39 HAVLENOVÁ - KÜHNOVÁ, Iška; KOVÁŘ, František. *Rozhovor o nové církvi*, Praha: Blahoslav 1940, s. 10.

40 HRDLIČKA, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 255.

mělo být získání informací o tom, jak postupovat, aby Církev československá byla uznána v Sudetech. Rudolfu Cehovi se podařilo i zařadit schůzku patriarchy a vedení církve s Deutsche Christen.⁴¹

Už v roce 1940 byl budoucí patriarcha církve František Kovář pověřen sepsáním brožury, jež měla přestavit dějiny, teologii i liturgii Církve českomoravské v německém jazyce. Překlad do němčiny pak pořídil právě Rudolf Ceh. Tato brožura pak byla odeslána říšskému biskupu Ludwigu Müllerovi. Cehovi se pravděpodobně líbila myšlenka národní církve podobného rázu jako byli právě Deutsche Christen. Tento názor však nesdíleli důležití muži církve v čele s Františkem Kovářem, který o své církvi mluví: „Naše církev je národní, ale zároveň křesťanská, tj. Univerzální. Ty dva prvky se nevylučují, právě v jejich souladu je správnost.“⁴²

V CČSH se projeví fašistické tendence za I. Republiky jen málo. Jejich hlasatelem byl spisovatel Antonín Dubský. V roce 1930 vydalo ústředí církve román Antonína Dubského „Cesta ke světlu“. Toto dílo je jasně protikatolické a vypráví o budování nového árijského náboženství, které nakonec pohltní jako nová alternativa za katolicismus celý svět. Do románu je zasazena i postava patriarchy Karla Farského (v té době už byl tři roky po smrti), který potkává úžasně snahy hrdiny knihy Toníka o rozšíření Církve československé do celého světa, i když už ne jako křesťanské církve. „...Patriarcha Farský to viděl a slyšel. Dal si předložit texty, kroutil místy hlavou, místy žasl, a neříkal zatím nic. Viděl, že tu roste něco nového a on nechtěl ubíjet hned v počátcích, co se tu probíjelo k světlu tak nadějně, takovou silou.“⁴³ Slovanský národ je v této knize nazírán jako skutečný národ árijský, který má jako jediný nárok na „vládu nad světem“. Postavy jsou v knize až zbožštěné: „A Toník s Trojanem sedmého dne odpočinuli a viděli, že stvořili dílo dobré.“⁴⁴ Román tedy popisuje vznik nového árijského náboženství, které si podřadí křesťanství a ovládne svět. Místo kříže pak má za svůj symbol svastiku: „Kříž není proti svastice, nýbrž je v ní.“⁴⁵

Snahy Rudolfa Ceha vyvrcholily v roce 1940 a to 12. září. Patriarcha Procházka přijal návštěvu říšského biskupa Ludwiga Müllera. Müller se zajímal o věrouku, řády a organizaci církve a dokonce navštívil i některé sbory církve.⁴⁶ Je zřejmé, že vedení církve cítilo šanci na vyřešení stavu náboženských obcí, které zůstaly za hranicemi protektorátu – v Sudetech. Ceh

41 HRDLIČKA, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 256 a 257.

42 HAVLENOVÁ - KÜHNOVÁ, Iška; KOVÁŘ, František. Citované dílo (1940), s. 11.

43 DUBSKÝ, Antonín. *Cesta ke světlu*, Praha: ÚR Církve československé 1930, s. 306.

44 Tamtéž. s. 306.

45 Tamtéž, s. 320.

46 HRDLIČKA, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 268.

si přál, aby tlumočnickem pro tuto vzácnou návštěvu byl Miroslav Novák. Ten však touto návštěvou pohrdl a dal přednost vzdělávání budoucích duchovních. Co vedlo k zájmu Deutsche Christen o CČSH? Pravděpodobně to nebyla osobnost Rudolfa Ceha, ale národní tendence církve. Církev českomoravská ovšem nikdy nehlásala národní výlučnost.⁴⁷ Stejně tak nehlásala výlučnost rasovou. František Kovář měl za to, že veškerá diskuse o rasách árijských je z pomatení pojmů. Známe árijské jazyky, jazyky lidí světlejší pleti; ale neznáme, že by světlost pleti působila na zvýšení lidské moudrosti.⁴⁸

Touto návštěvou ovšem kontakt Církve českomoravské s Německými křesťany z daleka neskončil. Po Müllerově neoficiální návštěvě Prahy s ním ústředí Církve českomoravské udržovalo pravidelné kontakty informativní podoby. Zasílalo mu především německy vydané publikace církve.⁴⁹

Tento kontakt s „okupantskou“ církví však nebyl zdá se dostatečný, a tak v roce 1941 přichází na úřad Ústřední rady CČM v Praze obálka obsahující oficiální pozvání na druhý pracovní sjezd, který konal Institut zur Erforschung des jüdischen Einflusses auf das deutsche kirchliche Leben. Sjezd se konal v Eisenachu. Obrovskou čest získat pozvání na tento sjezd měli profesor Alois Spisar a František Kovář. Ceh k návštěvě vyzval i Miroslava Nováka. Ten se nakonec jako jediný sjezdů účastnil. Sám to zdůvodnil takto: „Nechtěl jsem, aby jel někdo z oficiálních představitelů, s nimiž by bylo možno dojednávat spolupráci.“⁵⁰ Novák tedy jel na sjezd v pozici pozorovatele. Budoucí patriarcha církve se dostává k jednáním se špičkami Německých křesťanů, ti jsou velice znechuceni tím, že nepřišel nikdo s pověřením s nimi jednat. Nakonec se mu pokusí alespoň vnutit nový německý výtah NZ, který chtějí, aby byl přeložen do češtiny. Tu je Novák odbude tím, že už dávno takový výtah máme, měl na mysli Žilkův překlad NZ – ten musel být později poslán ke kontrole. A to profesoru Walteru Grundmanovi (1906-1976), toho Žilkův překlad zaujal, toužil ale poznat Kovářovi odborné texty a chtěl zaslat výtisky Náboženské revue CČM.⁵¹

V červnu 1941 pak vyšel Novákův opatrný referát o konferenci v Eisenachu v Náboženské revue CČM. O příspěvcích uvedených na sjezdu zde uvedl: „Krátce o nich možno říci, že objasňovaly a obhajovaly cíle a názory hnutí, o němž psal velmi informativní

47 KOVÁŘ, František. Citované dílo (1940), Praha 1940, s. 24.

48 JORDÁN, R.V. Vývoj lidstva, In: Blahoslav, Praha: Blahoslav 1939, s. 28.

49 HRDLIČKA, Jaroslav. *Patriarcha Dr. Miroslav Novák: život mezi svastikou a rudou hvězdou*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2007, 296 pages. ISBN 80-871-2728-5, s. 63.

50 Tamtéž, s. 63 a s. 64.

51 HRDLIČKA, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 275.

pojednání prof. dr. F. Kovář pod názvem O nové německé teologii.“⁵² Díky Novákově postoji na jednání v Eisenachu nedošlo ke spolupráci s Deutsche Christen na vyšší úrovni. Pokud by k této spolupráci došlo, mělo by to pro církve katastrofální následky po roce 1945.⁵³ Rudolf Ceh se stal postavou církve se kterou se rozhodně muselo počítat. Byl dokonce říšským biskupem Müllerem pozván do Berlína. Náklady na cestu platila ÚR CČM. Tento farář z Hrotovic tedy začal fungovat jako prostředník mezi oběma církvemi, tato jeho činnost však neměla mít dlouhého trvání. Krátce po té, co v listu adresovanému ústředí církve vyjádřil přání pracovat v ústředí církve jako referent pro jednání s německými úřady, byl v roce 1941 povolán k činné německé vojenské službě ve Wehrmachtu. Tím skončila jeho kariéra jakožto duchovního, který využíval své církve k říšským církevně politickým cílům.⁵⁴ Od této chvíle měl jednání s Německými křesťany na starost František Kovář, který vztahy s touto církví udržoval pouze na informativní úrovni. Pro tentokrát se církvi podařilo poměrně snadno vymanit se z politických vazeb, po roce 1948 už to bylo složitější.⁵⁵

Dne 27. května 1942 spáchají výsadkáři Jozef Gabčík a Jan Kubiš atentát na říšského protektora Reinharda Heydricha. Ten na následky zranění umírá 4. června téhož roku. Bývalá osobnost Církve československé Matěj Pavlík, toho času pravoslavný biskup Gorazd, od 11. června 1942 věděl o úkrytu atentátníků v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Parašutisté zemřeli 25. června. Gorazd Pavlík byl zatčen, 3. září 1942 souzen a 4. září byl na Kobylické střelnici popraven. I takto se válka i když možná vzdáleně dotkla československé církve. Na smrt jednoho ze zakládajících členů CČS vzpomíná František Kovář takto: „Po zatčení pravoslavného biskupa Gorazda začalo nové vyšetřování naší církve. Sám jsem byl celé dopoledne vyslýchán v bytě zemským inspektorem Wernerem, ne nějž před domem čekali v autu dva gestapáci, zda-li jsem byl ve styku s Gorazdem.“⁵⁶ Nejen schůzky s Německými křesťany tedy potkaly vedení Církve československé.

52 **NOVÁK**, Miroslav. Pracovní sjezd v Eisenachu, In: *Náboženská revue Církve českomoravské*, roč. 13, č. 3/1941.

53 **URBAN**, Rudolf. Citované dílo (1973), s. 148.

54 **HRDLIČKA**, Jaroslav. Citované dílo (2007), s.275 a s. 276.

55 **URBAN**, Rudolf. Citované dílo (1973), s. 148.

56 **HRDLIČKA**, Jaroslav. Citované dílo (2007), s.275 a s. 276.

1.4. Vedení církve v Protektorátu

Od úmrtí prvního patriarchy Církve československé – dr. Karla Farského – 1927, byl patriarchou Gustav Adolf Procházka. Vrcholné období jeho patriarchátu bylo silně poznamenáno nacistickou okupací. Procházka zemřel po dlouhé nemoci 9. února 1942.

Patriarcha byl zároveň i biskupem pražské diecéze, takže Procházka smrt znamenala dvě neobsazená důležitá místa ve vedení církve. Tři dlouhé roky trvalo toto „bezvládí“ zapříčiněné nejen smrtí druhého patriarchy, ale hlavně nevůli politického režimu.

Správcem pražské diecéze byl po patriarchově smrti jmenován její tajemník Jan Lomoz. Správcem církve samotné se pak stal východočeský biskup Ferdinand Stibor.⁵⁷ Ze severní Moravy do Prahy však není zrovna krátká cesta a navíc musel ještě spravovat vlastní diecézi, a tak se Stibor do ústředí dostal přibližně jednou za měsíc. Místopředsedou ústředí byl v té době JUDr. Josef Dvořák. Pod jeho vedením se ÚR CČM snažila kontrolovat aktivity Jednoty duchovenstva CČM. Oba orgány církve tak proti sobě zaujali výrazně odlišný postoj. Po nuceném odchodu Jana Lomoze z úřadu pražské diecéze (věnuji se mu níže) přebírá i vedení této diecéze Ferdinand Stibor. Bylo to opatření z nouze, velmi nedokonalé pro zhoršující se komunikační potíže, které znemožňovali biskupovi Stiborovi být s Prahou ve styku.⁵⁸

První, kdo začne nahlas uvažovat o volbě nového patriarchy je pražská diecéze, která jeho nepřítomnost pociťuje asi nejvíce. A tak se postupně sbírají návrhy kandidátů na hlavu Církve českomoravské. Diecézní rada CČM v Praze navrhla pro volbu na úřad patriarchy Františka Kováře a Jana Lomoze, diecézní rada v Hradci Králové Františka Kováře a Ferdinanda Stibora, diecézní rada v Olomouci navrhla Františka Kováře a Josefa Rostislava Stejskala a diecézní rada v Radvanicích Josefa Rostislava Stejskala a Jana Lomoze.⁵⁹ Návrhy kandidátů pak při volbě patriarchy vždy přejdou před synody duchovenstva jednotlivých diecézí. Na synodách v Praze získal Kovář 106 hlasů, Lomoz 102 hlasů, v Hradci Králové Kovář 56, v Brně Kovář 30, Stejskal 33 hlasů. Diecézní rady se připojily k závěrům synod a prosazovaly k volbě jako jednoho z kandidátů Kováře. O dalším osudu volby měla

57 Biskup F. Stibor správcem církve, In: *Český zápas*, roč. 25, č. 10/1942.

58 **KAŇÁK**, Miloslav. Stručný nárys dějin pražské diecéze, In: *50 let Církve československé v pražské diecézi*, Praha 1970, s. 11.

59 Zápis ze schůze ÚR CČM z 18. dubna 1942, čj. 4539, Kniha zápisů ze schůzí CČM, ÚAM CČS(H).

rozhodnout schůze Církve českomoravské konaná 18. dubna 1942.⁶⁰ Ústřední rada volbu nového patriarchy znemožnila s odvoláním na sdělení ústředí církve, že žádný z navržených kandidátů (František Kovář, Jan Lomoz, Josef Rostislav Stejskal, Ferdinand Stibor) nepřicházel v úvahu pro případné schválení německými úřady v Protektorátu.⁶¹ František Kovář v dopise příteli Antonínu Procházce vyslovuje obavu, že rozhodnutí padlo spíše z důvodu, že „některým se bez hospodáře v církvi lépe hospodaří.“⁶²

František Roháč se pouští do kritiky rozhodnutí ústředí nevolit patriarchu a pouští se i do polemiky s názory JUDr. Dvořáka v časopise Svoboda svědomí. František Kovář Dvořáka označil za diktátora v Církvi českomoravské. Kritika není akceptována a aféra vyvrcholí rozhodnutím, že články ústředního charakteru (jako například zmíněný článek), budou muset být předem předkládány ÚR CČM ke schválení. Touto cenzurou chtělo ústředí kontrolovat aktivitu předních členů Jednoty duchovenstva CČM.⁶³

60 **HRDLIČKA**, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 280.

61 Tamtéž, s. 280.

62 Tamtéž, s. 280.

63 **HRDLIČKA**, Jaroslav. Citované dílo (2007), s. 282.

1.4.1. Jan Lomoz

Patnáct duchovních Církve českomoravské prošlo Terezínskou Malou pevností. Jmenovitě se jednalo o Pavla Boudu, Václava Faltu, Linharda Hodíka, Josefa Kracíka, Ladislava Krále, Jana Lomoze, Josefa Mojžíše, Jana Parkána, Jaroslava Surého, Františka Valeše, Karla Valeše, Josefa Vízka, Karla Vodičku, Jaroslava Vrhela a Josefa Václava Zdobinského. Dva z uvedených duchovních – Jan Lomoz a Karel Vodička – patřili k čelním představitelům církve během okupace.⁶⁴ Ze jmenovaných duchovních se dnů svobody již nedožili holický farář Václav Falta, kdyňský farář Linhart Hodík a třetím a posledním byl pomocný farář z Kolína Jan Parkán.

V této kapitole bych se však přednostně věnovala tajemníkovi pražské diecéze Církve československé (za jeho funkce změnila jméno na českomoravská) Janu Lomozovi. Lomoz tuto funkci zastával od roku 1929 až do roku 1944, kdy byl 14. prosince zatčen a později odveden do Terezína.

Jan Lomoz se narodil 13. února 1890 v Záběhlicích u Dobříše, studoval příbramské gymnázium a aby splnil přání matky začal později studovat teologii. Studium ukončil v roce 1915. Již během studií na pražské Bohoslovecké fakultě Univerzity Karlo – Ferdinandovy se seznámil s budoucím patriarchou Církve československé Františkem Kovářem. Ihned po ukončení studia byl Lomoz vysvěcen na kněze. Až do srpna 1920 působil jako kaplan u sv. Františka, administrátor ve Slivenci u Prahy a kaplan v Unhošti u Kladna.⁶⁵

Lomoz byl členem řádu Křižovníků s červenou hvězdou, jediného rytířského církevního řádu založeného v zemích České koruny. Řád vznikl z bratrstva založeného Anežkou Českou. I výběr právě tohoto řádu poukazuje na Lomozovo národní cítění. V srpnu 1920 nicméně tento řád opouští a stává se členem Církve československé. Nejprve se stává vikářem a v letech 1921 – 1929 je duchovním v Praze Vinohradech. Od roku 1928 byl členem diecézní rady a o rok později se stává, jak již bylo zmíněno, tajemníkem pražské diecéze.

Po smrti patriarchy Gustava Adolfa Procházky se stal hlavním představitelem této diecéze (Úřad patriarchy církve a pražského biskupa byl až do roku 1946 spojen. Prvním

64 JINDRA, Martin. Duchovní Církve československé (husitské) věznění v Malé pevnosti Terezín, In: *Terezínské listy* č.38 2010, s. 91.

65 JINDRA, Martin. Jan Lomoz, jeden ze sabotérů České ligy proti bolševismu, In: *Paměť a dějiny* roč. 4, 1/2010, s. 80.

samostatným pražským biskupem byl Miroslav Novák.). Lomoz zastával ideu svobody a toužil, aby se křesťanství stalo tím nejpřednějším pro český národ.⁶⁶

Jan Lomoz odmítl vstup do České ligy proti bolševismu. Následně jakožto sabotér Ligy měl na příkaz ministra kultury Moravce opustit svou pozici správce diecéze. Lomoz se k celému problému vyjádřil takto: „...nevyhověl jsem důtklivému vyzvání v lednu 1944 a nevstoupil do právě zakládané České ligy proti bolševismu, v níž jsem měl parádovat jako člen výboru. Poněvadž jsem věděl, že patronem Ligy je nejen E. Moravec, nýbrž sám K.H. Frank, tušil jsem, že vynucenou rezignací není vše skončeno.“⁶⁷ V tom se rozhodně nemýlil. Lomoz sice přestal fungovat jako správce diecéze, funkci jejího tajemníka si však ponechal. Ministr Moravec nevěděl, jak reagovat, proto neváhal kontaktovat Karla Hermanna Franka. Kat Lidic a Ležáků vydal jasný příkaz. Dne 14. prosince 1944 byl Jan Lomoz zatčen. Po výslechu, který konal Kurt Oberhauser, byl Jan Lomoz vězněn až do 6. února 1945 na Pankráci. Tento den byl v pět hodin ráno transportován do Terezína do Malé pevnosti. Jméno Malá pevnost tomu úplně nenapovídá, ale jednalo se o jednu z nejpřísnějších nacistických věznic. Transport do Terezína byl sám o sobě velice náročným, Jan Lomoz navíc ke všemu svému hoří už dlouho trpěl i tuberkulózou.⁶⁸ Krom Lomoze byl později v té době z vedení církve uvězněn také Karel Vodička (Stiborův zástupce v Praze). Později bylo jasné, kam nacisté tímto zavíráním představitelů Církve českomoravské mířili. Stejně jako chtěli vymýtit veškerou českou národní hrdost, chtěli zlikvidovat i tuto církev. Ani k jednomu z těchto cílů však díky událostem v roce 1945 naštěstí nedošlo.⁶⁹ A tak mohl II. církevní sněm Církve československé probíhající ve dnech 8.-10. ledna 1946 vykonat změny v ústavě Církve československé ve volbě biskupů a ve volbě patriarchy. Z doživotního mandátu vrcholných představitelů se tak v roce 1946 stal mandát sedmiletý v případě biskupů a mandát desetiletý v případě patriarchy církve. V současné době je i patriarchův mandát sedmiletý. Druhý sněm významně ovlivnil i vedení právě pražské diecéze, která od této doby už není spravována patriarchou, nýbrž má vlastního biskupa. Profesor Zdeněk Kučera ve sborníku k padesátiletému výročí pražské diecéze Církve československé označil tento sněm za jeden z vrcholů dosavadních dějin církve.⁷⁰

66 **LOMOZ**, Jan. Zpráva přednesená na diecézním shromáždění pražské diecéze 30.4.1939, In: *Český zápas*, roč. 19, č.19/1939, s. 174.

67 **LOMOZ**, Jan. Ve spárech gestapa; Vzpomínky z Pankráce a Terezína, In: *Český zápas*, roč. 25, č.5/ 1945, s. 19.

68 **JINDRA**, Martin. Citované dílo (2010), s. 80.

69 **KAŇÁK**, Miloslav. Citované dílo (1970), s. 10.

70 **KUČERA**, Zdeněk. Padesátiletí Církve československé, In: *50 let Církve československé v pražské diecézi*, Praha: Blahoslav 1970, s. 12.

V Terezíně byl Jan Lomoz přidělen do cely č.6 na I. Dvoře. Setkal se zde s několika jezuity, se kterými měl přátelské až bratrské vztahy.⁷¹ O nemocného Lomoze pečoval v Terezíně doc. MUDr. Jiří Syllaba, který do Terezína přijel stejným transportem. Díky přátelství s doktorem Novákem se Lomozovi podařilo navázat pravidelný kontakt s manželkou Růženou a dostávalo se mu i léků zvenčí. To mu pravděpodobně při jeho podlomeném zdraví zachránilo život.⁷²

Duben 1945 se do historie Terezína zapsal epidemií skvrnitého tyfu. Protože se pro nakažené touto nemocí nedostávalo lůžek, bylo nakonec rozhodnuto, že budou propuštěni vězňové trpící tuberkulózou. A tak 1. května opouštějí Malou pevnost tři tuberkulózní přátelé Čurda-Liptovský, Pluhař a Lomoz. Duchovní Církve českomoravské Syrovátka si později přijíždí vyzvednout Lomoze.⁷³

Jan Lomoz si naplánuje dvoutříměsíční zdravotní dovolenou, po které má v úmyslu se vrátit do úřadu tajemníka pražské diecéze. Z důvodu konce války a nastolování nového režimu se to však již nestalo. Jedinou funkcí, která byla po válce Lomozovi svěřena byla pozice diecézního revizora matrik. Stal se však činným ve svazu osvobozených politických vězňů v Praze 7.⁷⁴ Lomoz patří k lidem, na kterých se podepsal totalitní režim po roce 1938 i po roce 1948.

Jan Lomoz zemřel 26. března 1957. Jeho pohřbu ve strašnickém krematoriu se zúčastnilo velké množství duchovních i laiků Církve československé.

Jan Lomoz byl osobností, která se nenechala zlomit nátlakem nacistického režimu. Byl člověkem, který v sobě zachoval podstatu etiky a morálky. Pokud se podíváme na jeho odkaz, může být až zarážející, jací lidé se mohou stát tajemníky pražské diecéze CČSH.

71 JINDRA, Martin. Citované dílo (2010) s. 87.

72 Tamtéž, s. 88.

73 ČURDA-LIPTOVSKÝ, Bedřich, *Terezínské katakomby.*, Praha: Dělnické nakladatelství 1946. s. 273.

74 JINDRA, Martin. Citované dílo (2010) s. 88.

2. Osudy členů CČS/CČM za II. světové války

Církev československá se od okamžiku svého vzniku stala domovem věřících, kterým už byla do té doby většinová římsko-katolická církev malá a hlavně odporná svou podporou Habsburské monarchie za 1. světové války. Nalezli tak v nově vzniklé národní církvi svou cestu ke Kristu. Stejně jako celý stát, byli i členové Církve československé zasaženi mezinárodním děním, jež nastalo krátce po nástupu Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu.

Všichni museli nějak reagovat na novou situaci a mnohým se reakce nevyplatila. Důležité však je, že ani Církev československá nezůstala slepá k omezování lidských práv Židů a k následnému naprostému zrušení těchto práv. Členové církve nezůstali nečinně stát i v okamžiku okleštění naší země o Sudety a ztráty autonomie státu.

2.1. Účast členů církve v Národním odporu

Český národ se nenechal snadno zašlapat do země a různými způsoby se bránil proti okupantům. Obrovské množství českých vojáků bojovalo v Anglii, Francii i v Sovětském svazu. Ostatní bojovali doma a podíleli se odporu proti nacistické okupaci například skrýváním židů, nebo jen sháněním jídla pro ně, protestováním, šířením letáků... Mezi všemi těmito hrdiny byla i řada členů Církve českomoravské⁷⁵

Z množství našich vojáků v RAF se jich 150 hlásilo k československému vyznání, prokazatelně aktivních v církvi jich před válkou bylo určitě 20. Jednalo se například o Otakara Hrubého či Stanislava Fejfara. Z Francie se k CČS hlásil i legendární František Novák. Dalším významným členem byl i Jan Opletal, student zavražděný 28.10. 1939

Ze třiceti devíti duchovních, kteří byli v době války v různých časových úsecích uvězněni, prošlo 15 Terezínem. Osm duchovních Církve československé husitské za okupace zahynulo. Mezi nimi například Václav Falta – zemřel v Terezíně v tzv. Malé pevnosti, Linhart Hodík – zemřel v Buchwaldu, Jan Parkán – byl zastřelen v Lipsku krátce po osvobození města. Mnozí ani nemuseli být vězněni jako například Vojtěch Schück, jenž působil jako farář v Havlíčkově Brodě. Byl zastřelen v Horní ulici tehdy ještě Německého Brodu 5. května 1945.⁷⁶

Letos 27. května uběhlo 71 let od atentátu na tehdejšího říšského protektora a kata Čechů Reinharda Heydricha. Je veřejně známou věcí, že parašutisté, kteří atentát spáchali se ukrývali v pravoslavném kostele svatého Cyrila a Metoděje v Resslově ulici, tedy spíše v jeho kryptě. Méně známou věcí však již je, že pravoslavný duchovní Vladimír Petřek žádal o pomoc v kostele, jenž se nachází na protější straně Resslovy ulice. Kostel svatého Václava na Zderaze byl v roce 1926 zakoupen Církví československou a v roce 1930 pak vyzdoben díly umělce Františka Bílka. V roce 1927 se pak úsilím členů Církve československé zrekonstruovaná památka otevřela pro veřejnost. Od roku 1926 je tedy kostel ve vlastnictví Církve československé (v postupu času pod názvy: CČM, CČS, CČSH). Tedy i v roce 1942 byl kostel ve vlastnictví této církve, i když měla název Církev českomoravská. Jako kostelník zde působil Josef Jeřábek. Jeřábek byl hrdým Čechem a tak se do odboje proti nacistům zapojil hned na počátku okupace. Byl znám díky své pomoci studentům i tím, že se mu dařilo

⁷⁵ Z příspěvku Martina Jindry předneseného v NO Praha 6- Břevnov, 12.11.2011,(příspěvek na nahrávce).

⁷⁶ Tamtéž.

ukrývat zbraně. V roce 1942 za ním přišel jeho dlouholetý známý z kostela od naproti, věděl nejspíš, že Jeřábek je spolehlivým člověkem, který mu může pomoci. Vladimír Petřek požádal kostelníka Církve českomoravské o civilní oblečení pro dospělé muže a velkou zásobu jídla. Jednalo se tedy právě o pomoc pro skrývané parašutisty. Od 18. června 1942 kdy byl Vladimír Petřek zatčen a mučen, byl jistě Josef Jeřábek jako na trní a očekával, kdy si gestapo přijde i pro něj. Přes veškeré mučení ale Vladimír Petřek Josefa Jeřábka neprozradil.⁷⁷

⁷⁷ Z příspěvku Martina Jindry předneseného v NO Praha 6- Břevnov, 12.11.2011.

2.2. Jan Opletal

Český národ se sveřepě bránil okupantům a tato obrana většinou nezůstala nepotrestána Stačí si vzpomenout na vypálenou vesnici Ležáky a i na bezdůvodně vypálené Lidice. Ani Církev českomoravská nezůstala pozadu a její členové se zapojili do odboje. Jak už se psalo v předchozí kapitole bylo 39 duchovních během války vězněno. Zmiňovala jsem i laiky, kteří bojovali ať už na křídlech RAF či ve Francii. Nejznámější ale i přesto málo zmiňovanou obětí z laiků Církve českomoravské je student medicíny Jan Opletal, který byl 28. října 1939 postřelen během protinacistické demonstrace a svým zraněním podlehl 11. listopadu téhož roku. V této kapitole bych se ráda věnovala jeho příběhu, ale i událostem, které následovaly po jeho pohřbu 15. listopadu. Pohřbu se účastnili tisíce lidí a hlavně studentů. Neopomenu zmínit i události jež na pohřeb navazovali v krátkém časovém sledu, tedy takzvaný černý 17. listopad 1939.

Jan Opletal se narodil 1.1.1915. Od roku 1936 byl studentem Lékařské fakulty na Univerzitě Karlově v Praze. Jako student Karlovy Univerzity bydlel na Hlávkově koleji (Hlávkova kolej je dnes v užívání ČVUT) a v roce 1939 byl dokonce i v její samosprávě. Jan Opletal se narodil ještě v období Rakousko-Uherské monarchie, jako čtyřiatřicetiletý mladík však již zažil a hlavně pamatoval krátké období svobody své země. Není tedy divu, že se společně s dalšími Čechoslováky připojil k připomínce zrodu Československého státu, který už byl pouze hezkou vzpomínkou.

Už v předvečer 28. října 1939 se u mnohých pamětních desek objevovaly květiny a zakázané trikolory v národních barvách. I Jan Opletal se připojil k tichému protestu 28. října. Znakem protestu byl společenský oděv, černá kravata a trikolora. Protest rozhodně nebyl pouze pražskou záležitostí, hojní byli účastníci z různých koutů okousané země. Celá česká společnost si připomínala den svobody a euforie. Jak už tomu bývá, na organizaci se podíleli hlavně studenti. Jednalo se o přípravu a tisk letáků a hlavně pak i o jejich šíření. Účast byla hojná a zvedla všem sebevědomí, takže naprostá většina protestujících byla ozdobena zakázanou stužkou v národních barvách, zpívali hymnu a vyvolávali národní hesla. Výjimkou však nebyly ani provokace ze strany německých studentů, kteří například strhávali

kolemjdocím právě onu trikoloru.

Reakce na protest na sebe nenechala dlouho čekat. Okupanti byli velice dobře připraveni na případné oslavy 28. října. Po šesté hodině večerní začali Nacisté na Hitlerův telefonický příkaz střílet. Nejvíce vážných zranění bylo na Karlově náměstí – 3, v Melantrichově ulici – 3 a konečně v Žitné ulici – 5. „Nacističtí vrahové svými výstřely 28. října 1939 rozstříleli svou vlastní frázi o smluvním vzniku protektorátu, frázi o tom, že lid Československa pokojně přijal okupaci a že se s ní smířil.“⁷⁸

Právě v Žitné ulici se nacházel i mladík z Církve českomoravské, který se toužil stát lékařem. Paradoxně to byl právě on, kdo lékaře sám potřeboval. Jan Opletal byl střelen do břicha a přes veškerou snahu zaměstnanců kliniky profesora Arnolda Jiráska svému zranění podlehl. Střelná rána zakrátko zapříčinila zánět pobřišnice a Jan Opletal tak opustil tento svět 11. listopadu 1939.

Jeho příběh však zdaleka neskončil. Dne 15. listopadu se konal jeho pohřeb. Účast na něm byla obrovská. Jan Opletal se stal, ač nechtěně, symbolem mravního odporu proti nacistické zvládnutí. Studenti a vyučující nejen Univerzity Karlovy ale i ostatní obyvatelé vyjádřili tehdy jasný nesouhlas se současným děním v zemi. Jak jsem již zmínila, Jan Opletal byl členem Církve českomoravské. Rozloučení s ním vedl farář z kostela sv. Václava na Zderaze Jaroslav Krejčířek. Pohřeb nesměl trvat déle než deset minut. Po té byla rakev s ostatky Opletala přenesena z kaple českého Ústavu pro soudní lékařství do pohřebního vozu na Albertově. Pouze při ukládání rakve zazněla státní hymna.

V den Opletalova pohřbu se však Adolf Hitler rozhodl, že uzavře české vysoké školy. V noci z 16. na 17. listopad začalo obsazování vysokoškolských kolejí v Praze, Brně a v Příbrami a zatýkání studentů. K zatčeným patřilo i několik studentů z řad Církve českomoravské, Bohoslovecká kolej však obsazena nebyla. Fakulta už obsazena byla.

Devět studentských funkcionářů bylo 17. listopadu ve vojenských kasárnách v Ruzyni zastřeleno. O dva dny déle bylo 1 200 studentů odvečeno do koncentračního tábora v Sachsenhausen. Hlavně prezident Emil Hácha se velmi přičinil o jejich propuštění. Poslední ze zatčených studentů opustil koncentrační tábor v březnu 1943. Přesto jich však zahynulo 21 (v různých koncentračních táborech, kam byli transportováni).

František Roháč se k událostem 17. listopadu vyjádřil takto: „Mrtví 17. listopadu padli nikoliv proto, že by byli osnovali vzpouru – nýbrž proto, že prostě byli po ruce.“⁷⁹ Němcům

78 **ROHÁČ**, František. *In memoriam Jana Opletala*, řeč pronesená 17.11.1945 v Praze, Praha: Blahoslav 1945.
79 Tamtéž.

skutečně nešlo o potrestání organizátorů protestů, záměrem bylo zastrašení veškerého obyvatelstva a zlomení jeho hrdosti a odporu.

Příběh MUC. Jana Opletala však ani tady neskončil. Už v roce 1941 byl 17. listopad v Londýně vyhlášen Mezinárodním dnem studentstva. A v roce 1989 to byl brutální zásah opět proti studentské demonstraci v Praze, který znamenal začátek tzv. Sametové revoluce. Vražda Jana Opletala, dalších studentů i například pekařského učně Václava Sedláčka (zemřel na střelnou ránu do srdce na stejném místě, kde byl postřelen Opletal) je dodnes symbolem boje za svobodu.

2.3. Osudy náboženské obce v Německém / Havlíčkově Brodě od roku 1938 do roku 1945

Z Církve československé/českomoravské to nebyli pouze laici, kdo se stal obětmi nacistického režimu. Ztráty církev utrpěla i mezi duchovními. Sedm duchovních padlo v letech 1943-1945. Jedná se o: faráře z Uherského Brodu Rudolfa Babulu – umučen 10.4. 1945 v Mauthausen; faráře z pražských Vršovic Jaroslava Bendla – zemřel v Osvětimi 21.10.1943; faráře z Chlumce nad Cidlinou Václava Faltu – zemřel v květnu 1945 v Terezíně; faráře z Kdyně Linharta Hodíka – zemřel 23.12. 1944 v Buchenwaldě; faráře z Humpolce Jana Parkána – popraven v dubnu 1945 v saském Lipsku; duchovního z Havlíčkova Brodu Vojtěcha Schücka – zastřelen 5.5. 1945 v Havlíčkově Brodě; duchovního z Plzně Aloise Tuháčka – zemřel 16.2. 1945 ve vězeňské nemocnici v Hamburku. Dalších šestnáct duchovních církve si prošlo vězněním v různých nacistických lágrech.⁸⁰

Životy všech těchto osobností i jejich náboženských obcí v každém případě stojí za zpracování. Já jsem si pro svou práci vybrala osud duchovního Vojtěcha Schücka, který je spojen s náboženskou obcí v Havlíčkově Brodě.

Toto v současné době více než dvacetitísícové město získalo své jméno až v roce 1945. Do té doby ho známe pod jménem Německý Brod. Přízvisko Havlíčkův získalo podle rodáka z nedaleké Borové, novináře Karla Havlíčka Borovského, který zde část svého života bydlel a byl odsud odvezen do vyhnanství do Brixenu. Malá hornická osada u brodu přes řeku Sázavu byla v době II. Světové války už dávno městem (na město ho v roce 1274 povýšil český král Přemysl Otakar II.). Sbor i přilehlou faru má Církev československá husitská dodnes v ulici B.Kobzinové. Sbor i fara jsou kulturní památkou Ministerstva kultury ČR (fara od roku 1996 a sbor od roku 2008).

Ale zpět do období Protektorátu. V této části práce vycházím ze záznamů v kronice náboženské obce v Německém/Havlíčkově Brodě.

V roce 1938, kdy se v Evropě schylovalo k úplně novým poměrům, řešila náboženská obec v malém městě na Vysočině starosti ryze materiálního rázu. Už z předešlých let si totiž nesla tíživý dluh. I díky bratrské snaze Českobratrské církve evangelické přispělo říšské Ministerstvo veřejných prací na tyto dluhy u Zemské banky částkou 15 840 Kč. Ústřední rada

⁸⁰ Duchovní kteří zahynuli v době okupace, In: *50 let Církve československé v pražské diecézi*, Praha: Blahoslav 1970, s. 6.

Církev československé pak přispěla částkou 50 000 Kč, stavební odbor pak částkou 18 000Kčs a dalších 10 000Kčs získala obec díky dotacím. Celkově tedy náboženská obec získala na splacení svých dluhů 93 840Kčs. Problémy s dluhy se s náboženskou obcí táhly celé období II. republiky i protektorátu. Ocitla se dokonce i na prahu exekuce. Dluh Zemské bance se podařilo splatit symbolicky v den 25. výročí vzniku církve – tedy 8. ledna 1945.⁸¹

Tímto však končí starosti, které můžeme vzhledem k dění v Evropě i v Československu označit za přízemní. Věřících se podle zpráv uchovaných v kronice velice dotkl odchod prezidenta Edvarda Beneše do Londýna. Členka náboženské obce V. Pádovská se rozhodla doprovodit Beneše modlitbou, která však díky nastalé situaci nemohla být otištěna v Českém zápase. Není divu, že v tehdejších poměrech nemohlo dojít k otištění této modlitby:

Ó Hospodine, Bože otců našich, za jedno ještě prosím na kolenou: bys zahojil to jedno velké srdce, jež v těchto mráкотných a temných časech z nás jistě nejbolestněj krvácelo. Ó zaplat' mu sám svatě jeho snahy vést cestou cti a slávy Republiku. Ó Kriste, jenž jsi člověkem též býval a nejdokonalejší kráčels tudy, a přec i tebe políbila zrada – ó Kriste nedopusť by český národ, ten Husitský byl k němu nespravedliv! Ty smiluj se a uzdrav choré srdce, to srdce hrdinské jež budovalo kdys s Masarykem milosti Tvé dílo. Ó zjev spravedlnost jeho jako světlo a jako poledne nevinu jeho, jako žalmista tvůj ji spravedlivým slíbil! Dej ať to srdce naše jeho zhojí naše láska, ať rozzáří se radostí zas novou, až třicet stříbrných kams cinkne temně, a satanovo padne panování, a sláva Tvá se znovu zjeví světu, Tvé spravedlnosti trůn zaskvěje se a bude v onen den veliké světlo a všichni zavoláme: Alleluja!⁸²

Členové církve v Německém Brodě však rozhodně nepomáhali své zemi pouze modlitbami. Sbor se několikrát stal místem, kde se setkali muži z okolí, odhodlaní k obraně své země. Když se později veškeré snahy mobilizovat ukázaly jako liché, stal se sbor alespoň dočasným přístřeším pro obyvatele Sudet, kteří byli nuceni opustit své domovy.

Až do roku 1939 vydávala náboženská obec svůj jednoduše pojmenovaný časopis Věstník, to však v době Protektorátu už nebylo nadále možné. Potvrzením teze, že v nejhorších časech si lidé rádi vzpomenou na Boha, nám může být zápis v kronice, který zmiňuje skutečnost, že po 15. březnu 1939 se rapidně zvýšil počet účastníků na

81 Ze zápisu v kronice NO Církve československé husitské Německý/Havlíčkův Brod, (kronika není stránkována).

82 Tamtéž.

bohoslužbách.⁸³

Hitlerovo vojsko obsadilo v Německém Brodě všechny základní i střední školy. Netrvalo dlouho a nedobrovolným hostitelem říšské armády se stal i Husův sbor. Vojáci zde strávili dvě noci a o Velikonocích se zde slavila Večeře Páně podle Lutherského ritu.

V roce 1940 se na farním úřadě v Německém Brodě musel, stejně jako ve všech farnostech Církve československé, změnit nápis na budově z Církev československá na Církev českomoravská. Kdykoliv pak vojska Osy Berlín-Řím-Tokio slavila úspěch, vyvěšovaly se v Německém Brodě vlajky Třetí říše a vyzvánělo se ve všech kostelích. Potupa pak byla dokonána, když byl na farním úřadě vyvěšen portrét Adolfa Hitlera.

Dne 2. srpna 1940 zatklo Gestapo katechetu Pavla Sochra. Ten byl pak odvezen do Drážďanské věznice. Sochr se domů vrátil až v září roku 1942. Svůj úřad však již vykonávat nesměl.⁸⁴

V září 1940 byl dosavadní farář Rohlíček vystřídán Antonínem Hofbauerem. Již v roce 1939 došlo k násilnému uzavření vysokých škol. To se týkalo i bohoslovecké fakulty. Co tedy se studenty bohosloví? Církev se je nakonec rozhodla přidělit do náboženských obcí, aby byli po ruce místním farářům, za rok 1942 se v Německém Brodě vystřídalo 5 pomocných duchovních. Výuka na bohoslovecké fakultě probíhala v poloilegalitě. V duchovní správě ještě v roce 1940 působilo 8 profesorů náboženství na středních školách a 364 učitelů a učitelek náboženství na školách národních.⁸⁵ O výchovu mládeže v duchu Církve československé tedy bylo dobře postaráno.

Dva z pomocných duchovních se stali náhradou za faráře Hofbauera v Přibyslavi, odkud tento duchovní do Brodu přišel. Přeze všechno, co potkalo nejen náboženskou obec v tomto městě, se podařilo obnovit Jednotu mládeže.

Německý Brod byl součástí východočeské diecéze, ta 2. prosince 1940 přišla o svého biskupa, kterým byl Stanislav Kordule. Správcem diecéze byl jmenován nejstarší člen diecézní rady František Fišera. Den před Štědrým večerem se pak synoda duchovních východočeské diecéze shodla na třech kandidátech na pastýřskou službu biskupskou. Byli jimi už jmenovaný František Fišera (farář ve Studnici), Čeněk Brebis (tajemník diecézní rady v Hradci Králové) a Jan Amos Tabach (farář z Kolína). Třetím biskupem východočeské diecéze se nakonec stal posledně jmenovaný Jan Amos Tabach. V současné době už

83 Ze zápisu v kronice NO CČSH Německý/Havlíčkův Brod.

84 Tamtéž.

85 KOVÁŘ, František. Citované dílo (1940), s. 28.

Havlíčkobrodská náboženská obec nepatří do diecéze východočeské (dnes se nazývá Královéhradecká diecéze), ale své místo má v diecézi brněnské.

Za II. Světové války bylo nenávratně ztraceno velké množství kostelních zvonů, které byli přetaveny v něco, co se jen těžko shoduje s křesťanskými ideály. Podobný osud měl čekat i brodský zvon Milíč. Díky snaze členů náboženské obce byl však umíráček zachráněn.

Rok 1944 přinesl mimo jiné i nařízení o revizi všech knihoven. Mělo dojít k vyřazení tzv. „závadných knih“. Aby rada starších v náboženské obci Německý Brod zabránila případnému ničení knih, rozhodla se farní knihovnu úplně uzavřít.⁸⁶

Čas dán Adolfu Hitlerovi a jeho smělym plánům se pomalu chýlil ke svému konci. A tak se stalo, že roku 1945 bylo město plné říšských vojáků, kteří prchali před postupujícími spojeneckými vojsky. A neměli vlastně co ztratit. Tento rok se tak bohužel stal i rokem nešťastných hrdinů. Bylo již jasné, že válka skončí prohrou Německa a celé Osy, v občanech stále ještě Protektorátu Čechy a Morava se objevila touha po hrdinských činech. Mnozí Češi tak v roce 1945 přišli při povstáních proti Němcům o život. Nedaleko Ždírci nad Doubravou u vesnice Sobíňov tak zemřel 5.5. 1945 i můj prastrýc Ladislav Mergl (občan nedaleké Chotěboře), spolu s ním mimo jiné i člen náboženské obce v Brodě František Odvárka.

Telegraf přinesl i do Německého Brodu informaci o Pražském povstání. I zdejší občané se rozhodli povstat proti utlačovatelům. Při nástupu na hlídku při odzbrojování německého vojska zahynul i jeden ze zdejších duchovních. Dolní ulice, přesněji řečeno most přes řeku Sázavu, se stala posledním místem, které navštívil pomocný duchovní Vojtěch Schüick. Byl zde těsně před polednem postřelen příslušníkem SS. Byl zasažen do břicha. Následně byl převezen do místní nemocnice, zde však svému zranění podlehl. Ještě ten den byl Schüickovi udělen zdejším Junákem Zlatý kříž in memoriam.⁸⁷ Brodský odboj byl tedy velice rychle potlačen. Díky stannému právu bylo znemožněno konání pohřebního průvodu. Za rakví duchovního šla pouze jeho žena Zdenka a dvě děvčata z Jednoty mládeže. Farář Váňa čekal na hřbitově.

Krom Schüicka padlo 14 členů náboženské obce. Jednalo se o: Vlastimila Jandu, Stanislava Drabozala, Čestmíra Drabozala, Josefa Synovce, Viléma Czecha, Františka Hrádka, Karla Oubuse, Antonína Horkého, Františka Rachače, Antonína Doležala, Františka Odvárka, Josefa Lukeše a Josefa Peška.⁸⁸

86 Ze zápisu v kronice NO CČSH Německý/Havlíčkův Brod.

87 Dopis Zdenky Schüickové (manželky Vojtěcha Schüicka) adresovaný Ústřední radě, Archiv Martina Jindry.

88 Ze zápisu v kronice NO CČSH Německý/Havlíčkův Brod.

V Anglii pak 26. dubna 1944 padl při cvičném letu pilot nadporučík Jan Laška. A už 12. dubna 1942 pilot nadporučík Stanislav Zimprich, který také sloužil ve Spojeném království. Celkem 102 lidí z Německého Brodu se nikdy nevrátilo z koncentračních táborů, převážně byli vězněni v Osvětimi a v Terezíně. Pilot Officer letectva Stanislav Zimprich patřil k našim nejúspěšnějším pilotům v bitvě o Anglii. Během devatenácti dnů mezi 31. srpnem a 18. zářím 1940 zasáhl šest německých letadel.⁸⁹ Po válce byl Stanislav Zimprich in memoriam povýšen do hodnosti kapitána a později štábního kapitána letectva. V roce 1991 byl nakonec povýšen do hodnosti plukovníka letectva.

Už ve středu 9. května 1945 do Německého Brodu, údajně kolem 7. hodiny ranní, vstoupila Rudá armáda. Město pak bylo osvobozeno, stalo se tak čtyři dny po smrti Vojtěcha Schücka. Na oslavy vítězství se pak v Husově sboru konaly slavnostní bohoslužby – 13. a 20. května – po letech věznění a nuceného mlčení na nich poprvé promluvil katecheta Pavel Sochr.

Jména padlých během nacistické okupace nejen z Církve československé nese pomník obětem I. a II. Světové války v parku Budoucnost, nacházející se pod sochou Karla Havlíčka Borovského. Sochu v roce 1924 vytvořil Bohumil Kafka. Socha zobrazující vzdorovitého novináře byla za války Němci odstraněna, po osvobození se však vrátila na své místo. Nachází se na jednom z nejvyšších bodů celého parku.

Jméno Německý Brod se už za války stalo potupným. To se, jak už bylo zmíněno, změnilo právě v roce 1945, kdy město přijalo jméno svého nejslavnějšího obyvatele. Od té doby se hrdě zve Havlíčkovým Brodem.

⁸⁹ ČERNÝ, Karel. *Z Vysočiny na křídla RAF*. Havlíčkův Brod: Český svaz bojovníků za svobodu Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou, 2002, s. 24.

3. Teologický vývoj CČSH v době Protektorátu

Zásada svobody svědomí sehrála důležitou roli při utváření teologického profilu Církve československé bezprostředně po jejím vzniku v roce 1920.⁹⁰ „CČS klade důraz na svobodu svědomí a shodu víry s vědou.“⁹¹ píše Karel Farský v Československém katechismu. I ve válečných letech probíhala v církvi teologická diskuse. Týkala se právě svobody svědomí a na svých stránkách ji otiskl časopis, který se svým názvem pro tuto diskusi naprosto hodil - „Svoboda svědomí“. Diskuse probíhala v letech 1943 – 1944. Zapojeny do ní byly jedny z největších postav Církve československé husitské vůbec: Alois Spisar, Zdeněk Trtík a František Roháč. Spouštěčem pro teologické dohady na stránkách časopisu se stal článek Aloise Spisara v Českém zápase s názvem „Svoboda svědomí a závaznost učení v církvi českomoravské“, ve kterém její autor usiluje o jasné vyjádření poměru mezi těmito principy.⁹²

„Církev českomoravská klade stejný důraz jak na závaznost přijatého učení, tak na zásadu svobody svědomí. Neobsahují tyto dvě zásady zárodek konfliktů v praxi náboženského a církevního života?“ Tak začíná Spisarův článek v němž rozhodně neodsuzuje vyjádření vlastního názoru či nesouhlasu, chce však po člověku, aby toto vyjádření bylo učiněno zodpovědně k ostatním.⁹³ Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Zdeněk Trtík, v článku „Svoboda svědomí“ označuje svobodu svědomí za hlavní princip moderní církve, který umožňuje její vývoj a zároveň zamezuje nesvobodě ve vědeckém bádání. Zároveň zde odsuzuje jakýsi církevní objektivismus, který člověku tuto svobodu odpírá a zavazuje ho skrze „fyzický a morální nátlak církve“. Oproti tomu podle principu svobody svědomí „pravda není čistou objektivitou“, ale zavazuje člověka z nitra. Podle Trtíka tak křesťanská svoboda svědomí není nikdy jen „svobodou od“, ale též „svobodou k“, vnitřním závazkem autoritě pravdy, kterou jsme poznali.⁹⁴ Jedná se o svobodu od všeho, co není v

90 **VOGEL**, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuse. In: KUČERA, Zdeněk a Jiří VOGEL, *Víra a služba*. Brno: L.Marek 2012 ISBN 978-808-7127-384, s. 21.

91 **FARSKÝ**, Karel, **KALOUS**, František. Československý katechismus. Učebnice pro mládež a věřící církve československé. Příbram 1922, s. 17.

92 **VOGEL**, Jiří. Citované dílo (2012), s. 23.

93 **SPISAR**, Alois. Svoboda svědomí a závaznost učení v církvi českomoravské. Český zápas, ročník 26, č. 5/1943, s. 33–35.

94 **VOGEL**, Jiří, Citované dílo (2012), s. 23-24.

souladu s Duchem Kristovým. Duch Kristův je poslední a nejvyšší pravdou, autoritou a normou.⁹⁵

Trtík se vyjádřil negativně ke změnám ve věrouce, říká, že by k nim mělo docházet pouze v tom případě, že se odlišuje od života církve. V tom případě by věrouka měla být přizpůsobena tomuto životu. Přímou říká, že věrouka má být tím, co už se stalo „obecným majetkem duchovního organismu církve.“⁹⁶

Do diskuse těchto dvou velkých teologů se přidal další. František Roháč, který se spíše přiklání k Trtíkovu pohledu na věc. Sám se ale rozhodl pokusit se přesněji specifikovat samotný termín SVĚDOMÍ. Vidí ho jako skutečnost, která se bez přestání proměňuje. Zahrnuje v sobě myšlení, cit a vůli. V oblasti myšlení nabývá podoby orgánu pravdy, v oblasti citu se projevuje jako laskavé zaujetí a v oblasti chtění se stává dobrou vůlí. Základní funkce svědomí je vždy kladná a tvořivá, je „tvořivým zaujetím ducha“, základem harmonické seberealizace. Sekundární nebo odvozenou funkcí svědomí je jeho záporný či zabraňující charakter, jeho kárná funkce. Pokud se podle Roháče tato odvozená funkce svědomí dostane do popředí duševního života, dochází k nepříjemným deformacím. Klasickým příkladem může být církevní mravní výchova, která člověka může dovést k přehnané úzkosti a výčitkám svědomí. Pokud záporná funkce svědomí přehluší jeho kladnou funkci, může to mít pro život jednotlivce katastrofické důsledky. Roháč nezapomíná ani na sociální faktor svědomí. Svědomí se rodí v bohatosti vztahů, které jsou charakteristické pro tu kterou společnost, a jeho obsahy se předávají z generace na generaci.⁹⁷

Jeho svoboda úzce souvisí s náboženstvím. Svědomí „jest tím svobodnější, čím bezprostřednější a intimnější jest jeho vztaznost k duchovním a mravním hodnotám a normám, jež jsme nazvali mravním řádem života a kosmu.“ Na základě svých analýz dospívá Roháč k velice praktickým závěrům. Pro pastorační a výchovnou činnost církve by měla být zásada svobody svědomí podnětem vzdělávání členů církve k mravní autonomii. Pro správu a vedení církve by měla vést zásada svobody svědomí k uznávání jen takových církevních autorit, které se opírají o mravní a duchovní legitimitu, jež v církvi stojí vždy nad všemi právními, mocenskými a organizačními pravidly.⁹⁸

Konečně pak přišel čas na reakci Aloise Spisara. Svůj názor prezentuje v článku s názvem „Poznámky k referátu a návrhu br. far. Zd. Trtíka o Svobodě svědomí pro věroučnou

95 VOGEL, Jiří, Citované dílo (2012), s. 23-24.

96 TRTÍK, Zdeněk. *Svoboda svědomí*. In: *Svoboda svědomí*. roč. 16, 6/1943, s. 78–87.

97 Tamtéž, s. 25.

98 ROHÁČ, František. *Svědomí a svoboda náboženství*. In: *Svoboda svědomí*. roč. 16, 7/1943, s. 93–108.

komisi, uveřejněnému v č. 6 tohoto listu 1943“. Nesouhlasí zde s posílením autority Ducha Kristova na úkor církevního učení. Obává se, že by to mohlo vést k nejednotě církve. Učení je třeba považovat za závazné, dokud se sněm nevysloví pro případné změny. Stejně tak odmítá příliš otevřenou a veřejnou diskuzi o věroučných otázkách napříč církví a hájí se vlastní zkušeností: „Na ty veřejné diskuse na širokém fóru nedívám se příliš nadějně. Za 23 roky trvání církve jsme prožili diskusí veřejných, v časopisech i na schůzích víc než dosti. A prospěch církve? Diskuse více církvi uškodily než prospěly.“ V diskusích je příliš lidského a oplývají nejen neodbornými, ale často i nekřesťanskými projevy. Nakonec stejně dle něj opravdově diskutují jen dva nebo tři odborníci. Proto Spisar navrhuje spíše širší komisi odborníků, která by návrhy od ostatních maximálně přijímala, sama odborně formulovala zásadní věci a ty by teprve posílala jako sněmovní návrhy do církve.⁹⁹

Nyní přišel na řadu opět Zdeněk Trtík s velice ostrou kritikou Spisarova článku, který je dle něj rozporuplný. Také se ohradil proti Spisarově tvrzení, že Ducha Kristova vykládá církevní teologie. Kdyby tomu tak bylo, pak by normou církve nebyl Duch Kristův, ale církevní výklad tohoto pojmu.¹⁰⁰ Tímto byla diskuse na stránkách časopisu Svoboda svědomí ukončena. Nicméně Zdeněk Trtík tuto kapitolu rozhodně neuzavřel. Vrátil se k ní nejprve ve své habilitační práci s názvem Vztah Já – Ty a křesťanství v roce 1948, ale i později v 50. letech. Rozhodně je velice potěšující, že právě v době, kdy pojmy svoboda i svědomí byli potlačováni, se na půdě Církve českomoravské rozvinula tato diskuse.

99 **SPISAR**, Alois. Poznámky k referátu a návrhu br. far. Zd. Trtíka o Svobodě svědomí pro věroučnou komisi, uveřejněnému v č. 6 tohoto listu 1943. *Svoboda svědomí*. roč. 16, 8/1943, s. 115–120.

100 **TRTÍK**, Zdeněk. Odpověď na poznámky br. prof. Spisara k mému článku o svobodě svědomí. *Svoboda svědomí*. roč. 16, 10/1943, s. 151–155.

Závěr

V CČSH stejně jako v její domovské zemi bylo současně několik proudů. Některé sympatizující s nacisty a některé naprosto opačného smýšlení. Je důležité nezapomenout na obyčejné hrdiny této doby. Protože v těžkých dnech naší současnosti nám jejich odvaha může být vzorem a pomůže nám uvědomit si, že když nejde o život, tak nejde vlastně o nic.

Tato bakalářská práce se zabývala počátky a vývojem vztahů mezi národy Čechů a Němců. Zachytila okamžiky vzniku II. Republiky i Protektorátu Čechy a Morava. Největší měrou se zabývala životem CČSH v průběhu II. světové války. Podařilo se jí zachytit život ve vedení této církve i život laiků. V jedné podkapitole se věnovala životu NO v Havlíčkově Brodě a odkryla tak každodenní starosti průměrné NO a jejích členů během války.

Resumé

The first part of the thesis is focused on the efforts of Henlein's Sudeten German Party, which led first to the formation of the II. Republic and later to the establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia, but especially how these efforts ultimately affected the life of the Czechoslovak Hussite Church (CČSH) as a whole. It mentions the relationship with the Protestant Reich Church and the fate of members of the CČSH leadership during this time. The these primarily refers to the unsettled fate of the Secretary of the Diocese of Prague Jan Lomoz who was sent to Terezin Small Fortress. It describes a little known, but nevertheless very important figure in the history of CČSH.

The second part of the work mainly deals with the life of the laity of the Church and their lives during the occupation. It mentions the participation of members of the CČSH in the fight against Nazism, either in Protectorate or outside of the country. Jan Opletal - a medical student and a member of the CČSH, shot during the celebrations of the anniversary of the formation of Czechoslovakia, is also included in the thesis. To illustrate the practical life of parishes in the Church, the subchapter about the fate of the parish Havlíčkův Brod is included. Destinies of their members are certainly worth mentioning.

The third part focuses on a theological debate in the journal "Svoboda svědomí" [Freedom of Conscience], which was in the years 1943 - 1944 led by Alois Spisar, Zdeněk Trtík and František Roháč.

Prameny a literatura

Prameny:

Kronika náboženské obce Církve československé husitské v Havlíčkově Brodě.

Dopis Zdenky Schückové (manželky Vojtěcha Schücka) adresovaný Ústřední radě, Archiv Martina Jindry.

Zápis ze schůze ÚR CČM z 18. dubna 1942, čj. 4539, Kniha zápisů ze schůzí CČM, ÚAM CČS(H).

Literatura:

BRACHER, Karl Dietrich. *Zusammenbruch des Versailler Systems und Zweiter Weltkrieg*. In: Propyläen Weltgeschichte: eine Universalgeschichte. Editor Golo Mann, Alfred Heuß, August Nitschke. Berlin: Propyläen-Verlag, 1960-1964, 10 sv. ISBN 35-490-5017-8.

ČERNÝ, Karel. *Z Vysočiny na křídla RAF*. Havlíčkův Brod: Český svaz bojovníků za svobodu Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou, 2002.

ČURDA-LIPTOVSKÝ, Bedřich, *Terezínské katakomby*. Dělnické nakladatelství, Praha 1946.

DUBSKÝ, Antonín. *Cesta ke světlu*, Praha: ÚR CČS 1930.

FARSKÝ, Karel, KALOUS, František, *Českomoravský katechismus*: Učebnice pro mládež a věřící Církve československé, Blahoslav, Praha 1922.

HAVLENOVÁ-KÜHNOVÁ, Iška, KOVÁŘ, František, *Rozhovor o nové církvi*, Praha: Blahoslav 1940.

HELAN, Pavel. Příspěvek ke vztahu Československé (Českomoravské) církve k Židům v období Protektorátu Čechy a Morava, In: Theologická revue HTF UK 1999.

HONZÍK, Miroslav, Oldřich MAHLER a Miroslav BROFT. *Zněl zrady zvon*. Praha: Naše vojsko, 1988.

- HRDLIČKA, Jaroslav. CČSH v období protektorátu. In: BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské*. ISBN 978-807-0000-472.
- HRDLIČKA, Jaroslav. *Život a dílo Prof. Františka Kováře: příběh patriarchy a učence*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. ISBN 978-808-7127-056.
- HRDLIČKA, Jaroslav. *Patriarcha Dr. Miroslav Novák: život mezi svastikou a rudou hvězdou*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2007, 296 pages. ISBN 80-871-2728-5.
- JINDRA, Martin, *Duchovní Církve československé (husitské) věznění v Malé pevnosti Terezín*, In: Terezínské listy, Praha 2010.
- JINDRA, Martin, Jan Lomoz, jeden ze sabotérů České ligy proti bolševismu, In: *Paměť a dějiny*, Praha 2010.
- JORDÁN, R.V. *Vývoj lidstva*, In: Blahoslav, Praha: Blahoslav 1939.
- KAŇÁK, Miloslav. Církev československá husitská v boji proti nacismu, In: *Theologická revue CČS(H)*, 1975
- KAŇÁK, Miloslav. Stručný nárys dějin pražské diecéze, In: *50 let Církve československé v pražské diecézi*, Praha 1970.
- KOVÁŘ, František, Co jest církev českomoravská, Praha 1940.
- KOVÁŘ, František. Do nového, lepšího života, In: *Náboženská revue*, 1938.
- KOVÁŘ, František. K situaci v Německu, In: *Náboženská revue*, 1936.
- KUČERA, Zdeněk. Padesátiletí Církve československé, In: *50 let Církve československé v pražské diecézi*, Praha: Blahoslav 1970.
- KYNCL, Vojtěch. *Akce Ležáky, Obyčejná vesnice: Soutěžní práce Cena Edvarda Beneše*. 2007. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2007, 205 p.
- Liturgie patriarchy Dr. Karla Farského, Praha 1939.
- LOMOZ, Jan, Ve spárech gestapa, In: *Český zápas*, Praha 1945.
- LOMOZ, Jan. Zpráva přednesená na diecézním shromáždění pražské diecéze 30.4.1939, In: *Český zápas*, Praha 1939.
- MACHALA, Jaromír. Vatikán a Československo (1938-1948). Praha: Paměti 1998.

- MEIER, Kurt. Die deutschen Christen: das Bild einer Bewegung im Kirchenkampf des Dritten Reiches, Halle 1964.
- MIKULECKÁ, Milena (ed.), *František Bílek v Církvi československé husitské*, Praha 2010.
- NITTNER, Ernst. Vyhnání Sudetských Němců a konec německo-českého sousedství v českých zemích. In: *Tisíc let česko-německých vztahů: Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. ISBN 80-85241-08-0.
- NOVÁK, Miroslav. Pracovní sjezd v Eisenachu, In: *Náboženská revue CČM*, 1941.
- SALOMON, Dieter. Konec Dunajské monarchie: První Československá republika, Mnichovská dohoda a protektorát. In: BAUER, Franz a Ernst NITTNER. *Tisíc let česko-německých vztahů: data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. Praha: Institut pro Středoevropskou kulturu a politiku, 1991. ISBN 8085241080.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, c2002, 205 p. ISBN 80-7205-901-7.
- SPISAR, Alois, *Svoboda svědomí a závaznost učení v církvi českomoravské*, In: Český zápas, Praha 1943.
- SPISAR, Alois. Poznámky k referátu a návrhu br. far. Zd. Trtíka o Svobodě svědomí pro věroučnou komisi, uveřejněnému v č. 6 tohoto listu 1943. Svoboda svědomí. Praha 1943.
- SPISAR, Alois. Slovo k odpovědi br. Zd. Trtíka na mé poznámky k jeho článku o svobodě svědomí. In: *Svoboda svědomí*. Praha 1944.
- ROHÁČ, František, *In memoriam Jana Opletala; Řeč na paměť Jana Opletala a studentů*, Praha 1945.
- ROHÁČ, František. Masaryk-Václav, In: ROHÁČ, František a František Michálek BARTOŠ, *Slované a Němci před tisíciletím*, Praha: Blahoslav 1944.
- ROHÁČ, František, Svědomí a svoboda náboženství, In: *Svoboda svědomí*, Praha : Blahoslav 1943.
- TONZAROVÁ, Hana, *František Kovář ve vztahu k ekumeně*, Praha 2009.

TRTÍK, Zdeněk. *Odpověď na poznámky br. prof. Spisara k mému článku o svobodě svědomí*. Svoboda svědomí, Praha 1943.

TRTÍK, Zdeněk, Svoboda svědomí, In: *Svoboda svědomí*, Praha 1943.

UHLÍŘ, Jan Boris a Jan KAPLAN. *Praha: ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakl., 2005, 199 p. ISBN 80-736-0210-5.

URBAN, Rudolf. *Die Tsechoslowakische Hussitische Kirche, Marburg an der Lahn*: J.G.Herder – Institut 1973

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha: Victoria Publishing 1994, ISBN 80-85605-95-3.

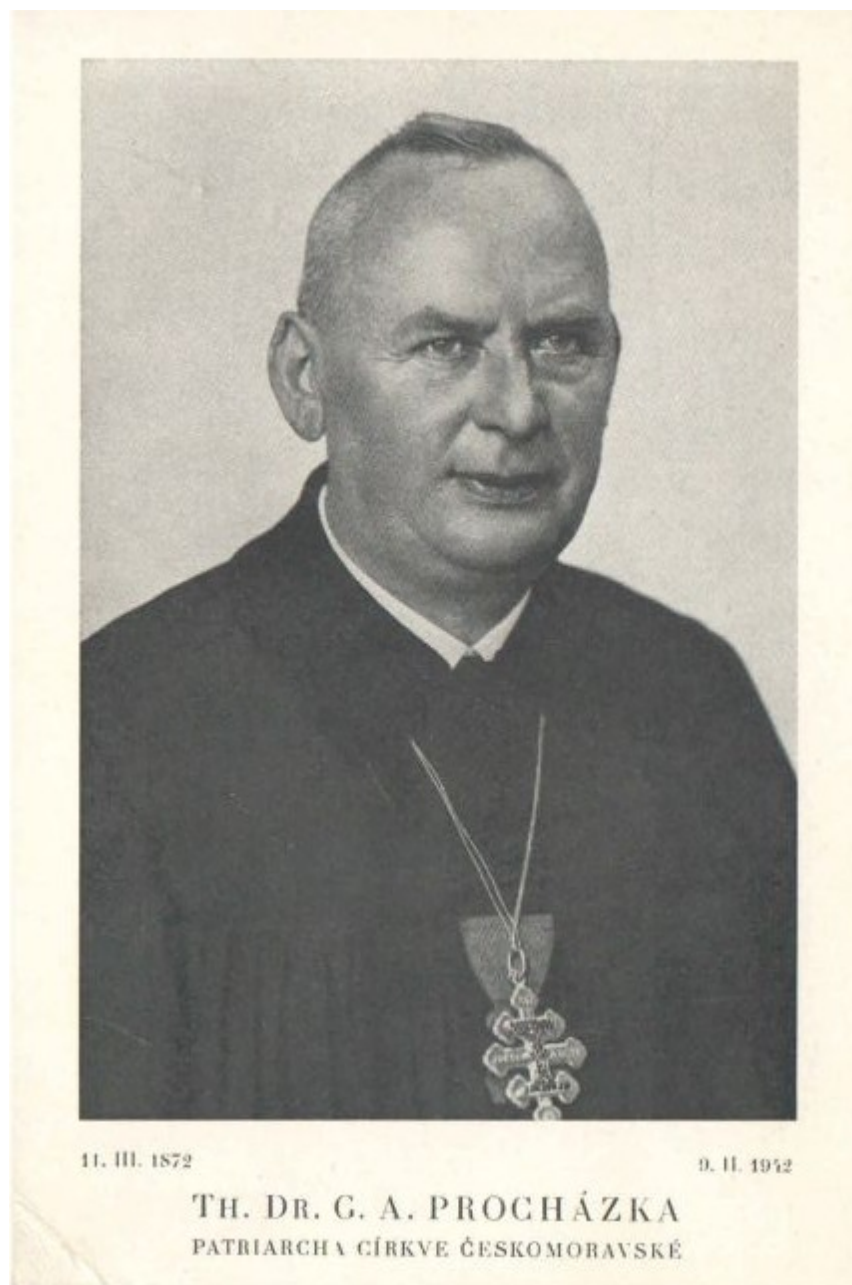
VOGEL, Jiří. *Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuse*. In: KUČERA, Zdeněk a Jiří VOGEL, *Víra a služba*. Brno: L.Marek 2012 ISBN 978-808-7127-384.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Pohlednice s Gustavem Adolfem Procházkou z roku 1942
(zdroj: Archiv NO Praha 6 - Břevnov)
- Příloha č. 2 Liturgie patriarchy Dr. Karla Farského z roku 1939
(zdroj: Archiv NO Praha 6 - Břevnov)
- Příloha č. 3 Fotografie Jana Lomoze
(zdroj: Archiv Jaroslava Hrdličky)
- Příloha č. 4 Jan Lomoz na fotografii z biřmování
(zdroj: Archiv Martina Jindry)
- Příloha č. 5 Jan Lomoz a jeho manželka Růžena na fotografiích z roku 1943
(zdroj: Archiv Martina Jindry)
- Příloha č. 6 Parte Jana Lomoze
(zdroj: Archiv Martina Jindry)
- Příloha č. 7 Portrét Jana Opletala
(zdroj: Archiv Martina Jindry)
- Příloha č. 8 Parte Jana Opletala
(zdroj: Archiv Martina Jindry)
- Příloha č. 9 Fotografie Vojtěcha Schücka
(zdroj: Kronika NO Havlíčkův Brod)
- Příloha č. 10 Pamětní deska připomínající Vojtěcha Schücka
(zdroj: Archiv Kateřiny Merglové)
- Příloha č. 11 Památník obětem světových válek v Havlíčkově Brodě
(zdroj: Archiv Kateřiny Merglové)

Příloha č. 12 Kopie dopisu Zdenky Schückové ÚR CČS(H)

(zdroj: Archiv Martina Jindry)

Příloha č.1: Pohlednice s Gustavem Adolfem Procházkou z roku 1942.

II. BOHOSLUŽEBNÝ ŘÁD ČČM

A. ČÁST VŠEOBECNÁ.

1. Doba bohoslužeb.

V církvi ČČM bohoslužby (liturgie) možno konati v kteroukoli hodinu denní, na Hod Boží vánoční i o půlnoci, pravidelně však v hodinách dopoledních, a to o nedělích a v zasvěcené svátky; avšak možno je konati i v kterýkoli den jiný.

Které dni jsou v církvi zasvěcené svátky, udává církevní kalendář.

2. Účast lidu a zpěv.

V bohoslužbě ČČM zásadně všechny texty bohoslužebné musí být čteny nebo recitovány nahlas nebo zpívány předepsanou metodou. Při tom důležitě zdůraznit, že částí zpěvné možno také jen přednášet. Nemůže-li duchovní sám zpívat nebo není-li zpěvák, doporučuje se, aby vždy raději příslušné části liturgie jasně a pročitěně recitoval formou oduševnělé modlitby a lid aby mu tímž způsobem nebo i zpěvně odpovídal. Účast lidu z obřadu nebud nikdy vylučována tak, aby duchovní konal bohoslužbu sám pro sebe. Zvláště nutno důtklivě duchovním klásti na srdce, aby

přísně dbali toho, aby při bohoslužbě zpíval lid. Nežte připustiti, aby celou bohoslužbu místo lidového zpěvu vyplnily vločky umělého zpěvu, neboť takový zpěv patří na duchovní koncerty a ne na bohoslužby. Možno dovoliti nejvýš dvě nepřilíš rozsáhlé vločky a ty ať se dobře hodí k oné části bohoslužby nebo slavené slavnosti a ideově musí souhlasiti s učením ČČM.

Také není dobře dlouhými mezihrami na varhanách příliš bohoslužby prořahovati. Bohoslužba pravidelně nemá trvati déle než jednu hodinu.

3. Klekání.

Klekání při bohoslužbách ČČM odstraněno a všude nahrazeno povstáním. Jest však dbáti toho, aby se to nedělo příliš často a aby bohoslužby nebyly neustálým vstáváním a sedáním přerušovány. Lid povstává jen k evangeliu, k zpřítomnění, k otčenáši a k požehnání.

4. Oltář.

Oltář buď prostý a prostě ozdoben. Může být pokryt bílou pokrývkou ozdobenou vhodnými krajkami. Převládějte na něm

barvy jasné, nikoli tmavé těžké látky. Na oltáři buď vždy kříž, není-li obraz Kristův již v čele oltáře nebo sboru. Po obou stranách buďte postavena světlá; mohou to být nejen svícny s voskovicemi, nýbrž i vhodné světlo elektrické. Mohou tu státi také květiny, rostlé i umělé, ale ne příliš mnoho a ne příliš vysoké, aby nebránily pohledu k oltáři.

Při bohoslužbách duchovní klade na oltář (na stůl) doprostřed ubrousek a staví naň kalich a klade misku s chlebem.

Do levé straně duchovního stojí na oltáři pulpit a na něm bohoslužebná kniha, po pravé straně poněkud stranou konvičky s vínem a vodou na tácku. Vedle ubrousku položena bývá bílá utěrka na vytření kalicha.

Zvonků se v ČČM neužívá.

5. Bohoslužebná roucha.

Bohoslužebným rouchem v ČČM je talár barvy černé, řasnatý a splývavý, u krku uzavřený a sahající až po kotníky. Límeč jeho buď ležatý, sametový. Na levé straně prsou buď ozdoben nachovým kalichem předepsaného tvaru.

Při každém bohoslužebném úkonu duchovní na talár si obléká štolu barvy bílé nebo světlé a tvaru rovněž předepsaného. Černé štolu smí být užito jen o pohřbech.

Koná-li bohoslužbu jáhen, štolu nesmí bráti, leč jen při pohřbech a to barvy černé, a jen s dovolením svého faráře.

6. Bohoslužebné nádoby.

Bohoslužebné nádoby jsou: kalich, miska, okřín a konvičky. Okřín je vhodná miska nebo nádoba z kovu nebo ze skla na chléb k vysluhování Večeře Páně. Kalich a miska mohou být z jakéhokoli vhodného kovu, v ohni zlacené, nebo i ze skla. K vytírání kalicha na konci bohoslužby slouží utěrka, plátěný šáteček. Ubrousek je plátěná bílá šatka, velikosti asi 40 x 50 cm, lemovaná kraječkou, naškrobením a vyžehlením poněkud ztužená. Kalich za bohoslužeb buď pokryt pokrývkou rovněž z bílého plátna, ozdobenou vhodným vyšíváním nebo kraječkou; je nutno ztužit ji kartonovou lepenkou.

7. Význačné slavnosti a svátky,

a) při kterých možno zpívat vyznání hříchů a vyznání víry, jsou: Hod Boží vánoční, velikonoční, letnicový, památný den založení církve, slib věrnosti, klade ní základního kamene nebo otvírání sboru;

b) při kterých se říká tužby za církev a patriarchu (biskupa), jsou: všechny Hody Boží, památný den zalo-

Příloha č.3: Jan Lomoz, správce a tajemník pražské diecéze.

Příloha č.4: Jan Lomoz na fotografii z biřmování 14.5.1939 v Klatovech.

Příloha č.5: Jan Lomoz a jeho manželka Růžena na fotografiích z roku 1943.

Byť se mi dostalo jíti přes údolí stínu smrti,
nebuduť se báti zlého, nebo ty se mnou jsi.
Zalm 23, 4.

Všem přátelům, známým a zejména bratřím a sestřám v církvi československé podávám přesmutnou zprávu, že po vůli Všemohoucího odešel do věčnosti můj milovaný manžel

Jan Lomoz

tajemník pražské diecesní rady církve čsl. v. v.,

který po dlouhé a těžké nemoci zesnul tiše v úterý dne 26. března 1957 ve věku 67 let. Svůj celý život věnoval nám a své církvi československé.

Pohřeb drahého zesnulého se bude konat v pátek dne 29. března t. r. o 14. hod. ve velké obřadní síni pražského krematoria v Praze-Strašnicích.

Jeho památky vzpomeneme modlitbou při bohoslužbách církve československé v Praze 7 - Holešovicích, Farského ul. 3, a v Hrádku n. Nís. v neděli 7. dubna t. r. o 8,30 hod. ráno.

V Praze 7 - Holešovicích, Jankovcova 19/II, dne 27. března 1957.

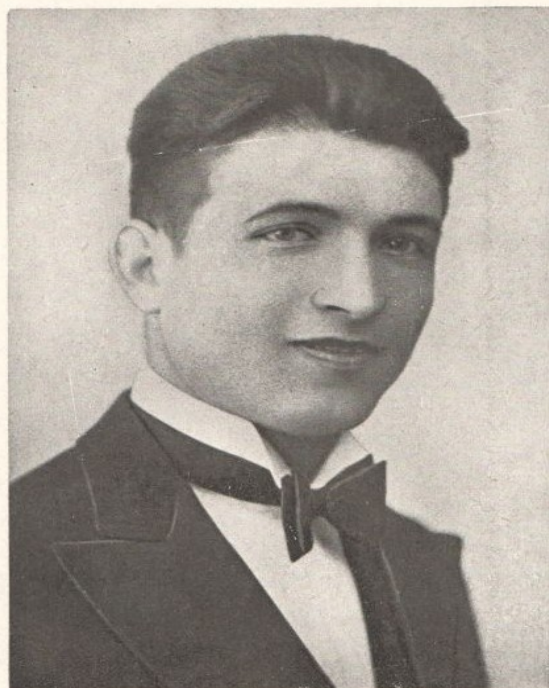
Jménem všech příbuzných:

Růžena Lomozová,
manželka.

Prosím, aby místo květinových darů bylo laskavě pamatováno na sociální ústavy církve československé ve Věstudech a Jílovém u Prahy.

Spolek přátel žehu, Praha II, Revoluční 24.
Pražské tiskárny, n. p., provozovna 06, Praha I, Bílkova 17 a 19.

Příloha č.6: Parte Jana Lomoze.

MUC Jan Opletal

Příloha č.7: Portrét Jana Opletala z Roháčova In memoriam Jana Opletala.

Příloha č.9: Fotografie Vojtěcha Schücka.

Příloha č.10: Pamětní deska připomínající Vojtěcha Schücka v Dolní ulici v Havlíčkově Brodě.

Příloha č.11: Památník obětem světových válek v Havlíčkově Brodě v parku Budoucnost.

čís: Dopisová k. č. j. 10941/47

Bratři!

Větrám' redě iinku tšchoslovenské
& Praze.

Vojtěch Klůček ze okupace spolupracoval s partyzánskou jednotkou ve trestu. K mi také přemě-
dl dva apokalyfy z pracovního listu pro ži-
dovské mládež v Postolopetech. Před přeměnou
je a uke odřad.

< Dne 5. května 1945 jsem del se k dispozici
& ilegálně připravování národnímu výboru v Koo-
pítovně Brdci. Konal službu hládku při odzbro-
jování německého vojska na mostě přes řeku
Sázeou. Při nástupu na druhou hládku v horní
části města (spolu s členem jednotky mládeže, Josefem
Tomášky'm), narazil se hládku SS, novou lo posi-
ke německých oddílů ve městě. Při vyjednávání
& kulo hládkou byl vojákem SS zadržán paou
do trestu. >

V Praze dne 15. září '47.

Zdenka Klůčková,
odov po dušovním CČS.